

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra českého jazyka a literatury

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Monika Petříková

Specifika slovní zásoby dětí

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem svoji bakalářskou práci s názvem Specifika slovní zásoby dětí vypracovala samostatně a použila jsem pouze literaturu a zdroje, které jsou uvedeny v seznamu literatury.

V Olomouci dne

.....

Monika Petříková

PODĚKOVÁNÍ

Tímto bych chtěla poděkovat především vedoucímu mé práce Mgr. Kamilu Kopeckému, Ph.D. za odborné vedení bakalářské práce, připomínky a rady při vypracovávání práce. Dále bych chtěla poděkovat Mgr. Miroslavovi Frýštáckému, řediteli Základní školy Svisle Přerov, Mgr. Boženě Přidalové, ředitelce Základní školy Za mlýnem Přerov a Mgr. Martě Pokorné, zástupkyni ředitele Základní školy Trávník Přerov, za umožnění realizace mého výzkumu na jejich základních školách. V neposlední řadě děkuji i své rodině a přátelům za podporu při studiu a tvorbě bakalářské práce.

OBSAH

ÚVOD	5
1. SLOVNÍ ZÁSoba.....	6
1.1. Vrstvy slovní zásoby	7
1.2. Změny ve slovní zásobě	9
2. PARADIGMATICKÉ VÝZNAMOVÉ VZTAHY	11
2.1. Synonymie	11
2.1.1. Dělení synonym	11
2.2. Antonymie	12
2.2.1. Dělení antonym.....	13
2.3. Hyperonymie, hyponymie a kohyponymie.....	13
3. STARŠÍ ŠKOLNÍ VĚK Z PSYCHOLOGICKÉHO POHLEDU	15
4. ZNALOSTI A DOVEDNOSTI ŽÁKŮ ŠESTÝCH TŘÍD V ČESKÉM JAZYCE Z POHLEDU RÁMCOVÉHO VZDĚLÁVACÍHO PROGRAMU PRO ZÁKLADNÍ VZDĚLÁVÁNÍ	17
4.1. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání	17
4.2. Český jazyk a literatura v RVP	18
5. MOŽNOSTI OBOHACOVÁNÍ SLOVNÍ ZÁSoby U DNEŠNÍCH ŽÁKŮ	20
6. EMPIRICKÁ ČÁST	22
6.1. Cíl výzkumu.....	22
6.2. Hypotézy.....	22
6.3. Metodika	23
6.4. Organizace	23
6.5. Výzkumný vzorek	24
6.6. Vyhodnocování dotazníku	24
7. VÝSLEDKY.....	26
8. SHRnutí VÝSLEDKŮ	68
ZÁVĚR	71
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	72
SEZNAM GRAFŮ.....	74
SEZNAM TABULEK.....	75
SEZNAM PŘÍLOH.....	77
PŘÍLOHA.....	78
ANOTACE	82

ÚVOD

Slovní zásoba dětí je velmi proměnlivá a neustále se mění zejména vlivem internetu a okolního prostředí, zajímalo mě proto, jaký je aktuální stav slovní zásoby dětí a proto jsem si vybrala jako téma bakalářské práce téma Specifika slovní zásoby dětí.

Moje pozornost je zaměřena na žáky šestých tříd základních škol v Přerově. Hlavním cílem práce je zmapovat aktuální stav slovní zásoby žáků a zjistit, jestli jsou žáci schopni aplikovat svoji slovní zásobu prakticky v psané formě. Zaměřím se především na schopnost žáků tvořit synonyma a antonyma k předem určeným slovům, na pasivní znalost archaismů, historismů a neologismů, schopnost žáků rozlišovat vztahy nadřazenosti, podřazenosti a souřadnosti a také na to, jestli žáci čtou mimo povinnou četbu. Jako prostředek ke zjišťování poznatků je použit mnou vytvořený dotazník, který je zaměřen na určité oblasti slovní zásoby.

Před uskutečněním dotazníkového šetření jsem měla několik předsudků o dětech, ty se mi ale vyvrátily a zjistila jsem, že děti na tom nejsou s četbou ani se svojí slovní zásobou tak špatně jak nám to předkládají masová média. Velkým přínosem pro mě byla i komunikace s řediteli základních škol, díky tomu i seznámení se s prostory jednotlivých základních škol a jejich režimem. Vyhodnocování dotazníků bylo sice pracné a časově náročné, ale díky dotazníkům sem se dostala poprvé více do kontaktu s žáky, zároveň sem při vyhodnocování došla k závěru, že práce s dětmi pro mě bude v budoucnu jistě přínosná a obohacující.

Práce je rozdělena na teoretickou a empirickou část. Teoretická část se zabývá vymezením problematiky, o kterou se opírá dotazníkové šetření. V této části práce definuji slovní zásobu, její vrstvy a významové vztahy v slovní zásobě. Dále se zaměřím na charakteristiku slovní zásoby a řečových schopností staršího školního věku z psychologického pohledu a na závěr definuji, jaké schopnosti a dovednosti v oblasti českého jazyka by měli mít žáci z pedagogického pohledu, podle Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání z roku 2017.

V empirické části bakalářské práce se budu zabývat vyhodnocováním výsledků z vyplněných dotazníků, které byly rozdány žákům. V první polovině empirické části charakterizuji výzkumný vzorek, seznámíme se s metodologií a organizací výzkumu a ujasníme si, jakým způsobem dotazníky vyhodnocujeme. V druhé polovině budu získaná data a poznatky analyzovat. Výsledkem tohoto vyhodnocování a analýzy bude shrnutí empirické části.

1. SLOVNÍ ZÁSoba

Slovní zásoba, odborně lexikon, je souhrnem veškerých slov, který jazyk využívá. Lexikon zahrnuje slova jednovýznamová, vícevýznamová a ustálená slovní spojení (sousloví). Lexikonem se blíže zabývá obor lexikologie. Různé jazyky mají i odlišnou slovní zásobu – co se množství slov týče i bohatosti slovních tvarů, což je typické i pro český jazyk. Je typické, že pro některé výrazy, které se v daném jazyce vyskytují (v českém jazyce například slovo kulaťoučký), nemusí existovat překlady tohoto výrazu, dochází k tomu právě proto, že různé jazyky mají odlišně bohatou slovní zásobu. Například český jazyk užívá slova zdobnělá, expresiva či slang, který je typický svojí bohatostí a rozmanitostí tvarů, které není možné překládat do jiných jazyků. Více bohatou slovní zásobu mají jazyky, ve kterých se tvoří slova pomocí odvozování či skládání. Bohatost české slovní zásoby není možné přesně definovat, protože český jazyk je řazen mezi jazyky flektivní. Dochází proto k tomu, že v jazyce vznikají či zanikají neustále další výrazy a jazyk je proto pružný a nestálý. Podle Příručního slovníku jazyka českého obsahuje český jazyk přibližně 250 000 hesel, což je veliké množství výrazů a rozhodně není zmíněné číslo konečné. Je samozřejmě jasné, že většina populace nezná všechna tato hesla a hovoříme proto o individuální slovní zásobě, která se dělí na dva podtypy. Ve slovní zásobě individuální dále rozlišujeme aktivní a pasivní složku (Hauser, 1980).

Jak již bylo zmíněno, u slovní zásoby individuální hovoříme o aktivní a pasivní slovní zásobě. Aktivní slovní zásoba je souhrn přibližně 5 000 – 10 000 slov, které mluvčí běžně používá, a to jak v psané, tak i v mluvené podobě. Mluvčí zná význam těchto slov a souvislosti, se kterými se tato slova pojí. Rozsah individuální aktivní slovní zásoby se samozřejmě liší v závislosti na sociálním prostředí, vzdělání, schopnostech či pracovní profesi mluvčího. O pasivní slovní zásobě hovoříme u slov, jejichž význam mluvčí zná a rozumí jim, ale tato slova ve své běžné komunikaci nevyužívá. Pasivní slovní zásoba je tvořena zhruba 40 000 slovy. Jak již bylo zmíněno, rozsah individuální aktivní i pasivní zásoby se u jednotlivých jedinců liší, především pokud srovnáváme jedince z nižší sociální vrstvy s jedincem, který je vzdělaný a věnuje se četbě (Karlík, 2012).

Individuální slovní zásoba je velmi proměnlivá a vyvíjí se, především s ohledem na to, jak mluvčí svoji slovní zásobu obohacuje. Dnes se setkáváme s poměrně omezenou slovní zásobou, což je zapříčiněno tím, že jedinci méně čtou, méně se vzdělávají a o to více času tráví u počítače či u televize.

Základ slovní zásoby tvoří jádro neboli základní slovní fond. Do základního slovního fondu patří slova, která užíváme v každodenní komunikaci, jsou nezbytná a v naší komunikaci vysoce frekventovaná. Tyto výrazy jsou v českém jazyce nejvíce ustálené a patří mezi nejstarší. Jádro tvoří nemotivovaná slova, která bývají základem pro tvorbu dalších slov. Z etymologického hlediska jsou to slova, která označují jevy, které jsou v našem životě nejběžnější, například slova: *matka, otec, syn, chléb, dům, řeka, jít, být, vidět*. Proti jádru stojí periferie lexikálního systému – tzv. okraj slovní zásoby, kam řadíme výrazy, které jsou v jazyce málo frekventované a užívané, například archaismy, historismy (Čechová, 2011).

1.1. Vrstvy slovní zásoby

Slovní zásoba není jednolitým celkem, ale je tvořena různými vrstvami. Rozlišujeme dvě základní vrstvy – spisovnou a nespisovnou. Mezi těmito základními vrstvami neexistuje žádná ostrá a přesně daná hranice a některá slova tak zasahují jak do spisovné, tak do nespisovné vrstvy. Do nespisovné vrstvy řadíme teritoriální a sociální dialekty – část teritoriálních dialektů je shodná se spisovnou slovní zásobou, protože postupem času přejímáme některá slova dříve typická pouze pro dialekt a získávají proto spisovný příznak a začleňují se do spisovné vrstvy. Obecná čeština se řadí do nespisovné vrstvy. V Příruční mluvnici češtiny je o obecné češtině uvedeno: „*Zvláštní vrstvu slovní zásoby představují slova obecné češtiny, útvaru původně interdialektického, dnes však – především v Čechách – všeobecně užívaného v běžné mluvě. Vzhledem k značnému teritoriálnímu i funkčnímu rozšíření obecné češtiny pronikají její prvky i do češtiny spisovné, zejména do její mluvené podoby (např. *bál, bramboračka, holka, kluk* apod.)*“ (Karlík, 2012, s. 93 – 94). Spisovnou slovní zásobu, která je reprezentativní podobou našeho jazyka a je kodifikována, rozlišujeme na neutrální slovní zásobu a na vrstvy slovní zásoby se specifickými příznaky, které jsou dány časovou platností, příslušností k funkčnímu stylu či citovostí. Spisovný jazyk se v soukromé komunikaci téměř nevyskytuje a dítě se již od narození učí takový jazyk, který se užívá v jeho rodině a do styku se spisovným jazykem se dostává až ve škole či v knihách. Proto v naší společnosti nalezneme pouze zřídka mluvčího, který užívá výhradně spisovný jazyk. Mnohem častější je kombinace těchto dvou základních vrstev, kdy nejčastěji kombinujeme hovorovou češtinu a prvky obecné češtiny (Daneš, 1997).

První vrstvou je slovní zásoba vymezovaná teritoriálně. Do této vrstvy řadíme takové výrazy, které jsou užívány s určitým místním omezením. Patří sem dialektismy a regionalismy. Dialektismy jsou výrazy nářeční, jejichž využívání je omezeno na určité

území a mimo domácí území se ve slovní zásobě nevyskytují, například: *gatě, almara, hen*. Regionalismy jsou výrazy, které se z nářečí jedné oblasti rozšířily na větší oblast, hovoříme zde o moravismech a čechismech, například: *pletýnka, dědina, uzel*. (Karlík, 2012).

Druhou vrstvou je slovní zásoba vymezená sociálně a zahrnuje především nespisovná slova. Do této vrstvy řadíme slang, profesní mluvu a argot. U argotu a slangu je typická bohatá synonymie, časté novotvary a expresivnost. Slang (nespisovná slovní zásoba) je souhrn slov, která užívají mluvčí se stejnými zájmy nebo mluvčí, kteří jsou ze stejného prostředí, například slova ze studentského slangu: *koule, úča, řída, volná, prezentačka, pajdák, gympl*. Profesní mluva neboli profesní slang, je souhrn frází a slov, které se užívají mezi zaměstnanci určité profese, například slova ze slangu zdravotních sester: *áro, jipka, pacoš, erzeta*. Hranice mezi slangem a pracovní mluvou je tenká a dochází tak k tomu, že profesní mluva často splývá se slangem (Karlík, 2012). Jako argot označujeme taková slova, která byla dříve typická pro komunikaci nižší sociální vrstvy (kriminální činitelé) s cílem utajit význam vzájemné komunikace. Dnes některá slova z argotu přebírají i jiné, než nízké sociální vrstvy a to především mládež. Jako příklad argotu můžeme uvést slova: *loch, prachy, prkenice či frťan* (Hauser, 1980).

Třetí vrstvou slovní zásoby je slovní zásoba vymezená časovou platností. Do této vrstvy řadíme archaismy, historismy a neologismy. V této vrstvě se vyskytují slova, která stojí na již zmíněné periférii slovní zásoby (Karlík, 2012). Archaismy jsou taková pojmenování, která pozvolna ustupují pojmenováním, která jsou novější a v naší komunikaci frekventovanější. Archaismy jsou typické pro literaturu a slouží zde například k navození atmosféry dřívější doby. Mezi archaismy patří například slova: *anžto, šlojiř, drahný, býti, leč, peku, pročez či šenkýř*. Historismy jsou slova, která označují již zaniklé realie, které v našem životě již nemají místo. Historismy se vyskytují v historické literatuře či v odborných publikacích. Mezi tato pojmenování patří například: *halapartna, robota, nevolník, zlatka, řemdich či groš*. Neologismy jsou slova, která jsou nově vzniklá a postupně vnikají do naší běžné komunikace a ustalují se v ní. Dnes je většina neologismů přejímána z cizích jazyků, nejčastěji z anglického jazyka. Mezi neologismy patří například slova: *kosmonaut, playstation, antropologie, zohlednit, dálnice či dispečink* (Hauser, 1980).

Čtvrtou vrstvou slovní zásoby je vrstva slov s příznakem expresivity. Tato vrstva zahrnuje slova, která mají citový či volní příznak, tedy expresivní slova. Řadíme zde pozitivně zabarvená slova a slova negativně zabarvená. Mezi pozitivně zabarvená slova patří familiární slova, například: *miláček, zlatíčko, pejsek*, dětská slova, například: *papat, capat, spinkat*, domácká slova, například: *maminka, tatínek, babička*, eufemismy, například: *odejít*,

skonat, nevidomý. Mezi negativně zabarvená slova patří pejorativa, například: *babizna, psisko*, zhrubělá slova, například: *tlama, žrát*, vulgarismy, například: *chlastat, hajzl, kurva*. Především negativně zabarvená expresivní slova a dětská slova jsou mimo spisovnou slovní zásobu (Hauser, 1980).

1.2. Změny ve slovní zásobě

Jak již bylo zmíněno, slovní zásoba se neustále mění. Tyto změny ale nemění jazyk komplexně. Změny ovlivňují různé faktory a dochází k nim různými způsoby. Mezi faktory, jejichž působení se prolíná, ovlivňující slovní zásobu patří: mimojazykové faktory (historie), psychické faktory (jiné myšlení člověka), jazykové faktory (změny významů) (Karlík, 2012).

Ve slovní zásobě je stabilní výše zmíněné jádro slovní zásoby, které má stále stejný význam jako v historii a mění se pouze omezeně. Ve slovní zásobě se obměňují především slova, ke změnám v gramatice dochází velmi zřídka (Daneš, 1963).

Ke změnám ve slovní zásobě dochází především proto, že dochází ke změnám v naší společnosti, což slovní zásobu značně ovlivňuje. S příchodem techniky a vědy se slovní zásoba rychle rozšířila o nová slova a odborné výrazy. S tím jak člověk rozšiřuje své znalosti především v oblasti vědy, se rozšiřuje i slovní zásoba a vznikají či se přejímají nové výrazy (Šmilauer, 1980).

Mezi způsoby jakými se může slovní zásoba měnit, řadíme – tvoření nových slov, významové změny slov, vznik ustálených slovních spojení, přejímání slov a zánik slov. V českém jazyce se tvorbou nových slov zabývá slovotvorba a základními způsoby tvoření jsou derivace, kompozice a abreviace. V rámci významových změn slov hovoříme o sémantickém tvoření (více významů pro jedno slovo – *přítel – kamarád, partner*), dále hovoříme o specifikaci významu, generalizaci (*limonáda* – název jen pro citronový nápoj). Dalším způsobem je vznik ustálených slovních spojení (*zdravotní pojištění, Achillova pata*), který dnes patří mezi produktivní způsob změny slovní zásoby. Přejímání slov je v českém jazyce častý způsob, kdy dochází ke změnám ve slovní zásobě. Slova přejímáme především z cizích jazyků. V českém jazyce přejímáme slova označující nové skutečnosti (*telefon, raketoplán*), ale i slova z jiných vrstev národního jazyka (dialektismy, vědecké termíny zařazené do běžné slovní zásoby). Přejímání je v našem jazyce spojeno i s historickými změnami – např. období Habsburské monarchie a poněmčování, dnes přebíráme slova především z anglického jazyka. Pro slovní zásobu mladších jedinců jsou proto typické i anglicismy typu *čeknout, hejtovat, oukej, lajkovat* apod. Posledním způsobem změny slovní

zásoby je zánik slov, k tomu dochází v situaci, kdy již nemá slovo co pojmenovávat – tedy že se reálie, kterou slovo pojmenovává, již neužívá či neexistuje – například: *palcát, řemdih, halapartna* (Čechová, 2011).

2. PARADIGMATICKÉ VÝZNAMOVÉ VZTAHY

Protože se v našem výzkumu zaměřujeme i na znalost synonymie, antonymie, hyponymie, hyperonymie a kohyponymie, považujeme za nezbytné danou teorii shrnout v teoretické části naší bakalářské práce. Stručně osvětlíme problematiku synonymie, antonymie, hyperonymie a hyponymie.

Paradigmatické významové vztahy jsou založeny na základě významové podobnosti. Hovoříme zde právě o synonymii, antonymii, hyperonymii, hyponymii a kohyponymii.

2.1. Synonymie

Synonymie nebo také stejnoznačnost, jednoznačnost, je vztah mezi jednotkami jazyka, které mají shodný význam, ale odlišnou formu. Základním znakem synonym je to, že mají stejnou pojmenovávací funkci. U synonym dochází velmi často k propojování různých lexikálních vrstev – například spisovný český jazyk a obecná čeština či slang, například: *silný vítr* – *fičák*. Důležité je rozeznávat synonyma od jednotlivých hláskových variant, které se za synonyma v žádném případě nepovažují, například: *mléko* – *mlíko*; *polévka* – *polívka*; *brambor* – *brambora*. Za synonyma nepovažujeme ani tautonyma (nářeční varianty) – například: *žena* – *roba*. Synonyma v odborném stylu nejsou žádoucí, naopak se velmi často využívají ve stylu uměleckém či publicistickém. Synonyma jsou významnou složkou bohaté slovní zásoby. Nejvíce bohatou vrstvou českého jazyka na synonyma je argot. V rámci synonymie můžeme vytvářet tzv. synonymní řady, kde stojí v centru slovo tzv. dominanta, které nese základní a neutrální význam a na něj se napojují další synonyma, která se již liší citovým zabarvením či svým příznakem. Dominantu v synonymické řadě je však velmi obtížné určit. Synonymní řady jsou vhodné pro procvičování slovní zásoby především u dětí na základní škole. Synonymem mohou být zpravidla všechny slovnědruhové kategorie, nejčastěji jsou zastoupena substantiva, adjektiva, adverbia a verba. Důležitý je fakt, že synonymy navzájem mohou být pouze stejné slovní druhy a nikoliv různé slovní druhy (Hauser, 1980).

2.1.1. Dělení synonym

Synonyma je možné dělit z různých hledisek a to podle vlastního rozsahu, podle struktury pojmenování a podle původu.

Podle vlastního rozsahu rozlišujeme na úplná, částečná a terminologická. Úplná synonyma se musí ve svém významu absolutně shodovat a nesmí mezi nimi existovat žádná odchylka. Tato synonyma můžeme mezi sebou zaměňovat, aniž by se zásadně změnil význam věty. Je velmi obtížné v českém jazyce najít úplná synonyma, která se absolutně shodují, protože daná synonyma mohou mít vždy lehce odlišný významový odstín pro mluvčího, který může tato slova považovat za odlišná a nikoliv synonymní – například: *hezký* – *pěkný*. Subjektivně tak může mluvčí považovat něco za hezké či pěkné, ale nemá to pro něj naprosto totožný význam – hezké je pro něj méně než pěkné. Za úplná synonyma považujeme synonyma terminologická, například: *mluvnice* – *gramatika*; *zeměpis* – *geografie* – u dvou rozdílných slov je význam naprosto shodný. Částečná synonymie je v českém jazyce běžná. Jedná se o to, že slova mají stejné rysy, ale částečně se jejich významy liší. U částečné synonymie rozlišujeme synonymii ideografickou, u které není možné mezi sebou synonyma zaměňovat, například: *kaz* – *vada ve významu poruchy* x *zubní kaz* – *vada řeči* – zde zaměnit nelze. Další složkou částečné synonymie je synonymie expresivní, ta je typická tím, že se liší pouze emocionálním významem. Hlavním rozdílem je příznak citovosti, například: *pes* – *čokl*; *spát* – *haját*. Dále hovoříme o částečné synonymii stylistické. Tento druh synonymie je typický tím, že se slova liší svými příznaky. Zaměnit můžeme neutrální slovo s příznakovým slovem či příznaková slova mezi sebou, například: *koukat* – *hledět* – *civět* (Karlík, 2012).

Další možností dělení synonym je dělení podle struktury pojmenování. Synonyma tak dělíme na jednoslovná: *bída* – *nouze*, víceslovná/souslovná: *milovat* – *mít rád*; *čeština* – *český jazyk* a frazeologická: *výjimka* – *bílá vrána*; *problém* – *tvrdý oříšek*; *vydržet* – *zatnout zuby* (Hauser, 1980).

Podle původu rozlišujeme synonyma, která jsou tvořena slovy domácími, například: *kouř* – *dým*, domácími a přejatými slovy, například: *prvek* – *element* a slovy cizího původu, například: *indikátor* – *senzor* (Hauser, 1980).

2.2. Antonymie

Antonymie je významový vztah, kterým se vyjadřuje opačný význam slov. Za antonyma (opozita) považujeme slova, která mají opačný význam. V tomto případě hovoříme o slovních dvojicích, které mají opačný význam. Tento význam není v žádném případě naprosto rozdílný. Na rozdíl od synonym se zde nevytvářejí žádné řady, ale pouze antonymní dvojice, tohle tvrzení však nevylučuje možnost, že antonyma nemají synonyma, například: *dobrý* – *špatný*, *zlý*, *nedobrý*. V antonymní dvojici představuje jedno slovo vždy

klad a druhé zápor. Často se v českém jazyce setkáváme s tím, že některá slova antonyma nemají a nelze je proto k základním slovům vytvořit, například: *stůl*, *pták*, *škola atd.* U antonym je důležité zapojení logického myšlení. Z logického hlediska rozlišujeme kontradiktorické dvojice a kontrární dvojice. Kontradiktorickými dvojicemi jsou takové dvojice, u kterých nelze předpokládat žádný mezistupeň a dvojice se z tohoto důvodu vzájemně absolutně vylučují, například: *rub a líc*. U kontrárních dvojic se předpokládá existence pomyslného mezistupně a tyto dvojice se tak vzájemně absolutně nevylučují, například: *černý – (šedý) – bílý*. Nejčastěji se s antonymi setkáváme u podstatných jmen, přídavných jmen a sloves (Hauser, 1980).

2.2.1. Dělení antonym

Rozlišujeme dva druhy antonym z hlediska struktury a to antonyma lexikální a antonyma slovotvorná. Lexikální antonyma jsou tvořena nepříbuznými slovy, která nemají stejný slovní základ, například *pravda – lež*; *pracovat – odpočívát*; *lehký – těžký*. Slovotvorná antonyma jsou tvořena ze stejného slovního základu, a to příbuznými slovy, odvozeninami nebo složeninami. Často se setkáváme s užíváním předpony *ne-*, například: *průstřelný - neprůstřelný*. Užívání předpony *ne-* při tvoření antonym je často považováno za pouhé popření a nikoliv vytvoření antonyma. Antonyma s předponou *ne-* jsou považována za antonyma neúplná, protože nevyjadřují naprostý opak a můžeme jimi vyjadřovat mezistupeň, například: *malý – (nemalý) - velký* (Hauser, 1980).

2.3. Hyperonymie, hyponymie a kohyponymie

V empirické části se této problematice věnujeme, považujeme proto za důležité osvětlit teorii této problematiky.

Tento typ významového vztahu se užívá mezi lexikálními jednotkami, které vyjadřují vzájemný vztah nadřazenosti (hyperonymie), podřazenosti (hyponymie) či souřadnosti (kohyponymie). Obecně platí, že nejmenší počet pojmenování obsahuje skupina nadřazených slov neboli hyperonym. Pokud hovoříme o hyperonymech, je nutné vědět, že každé hyperonymum musí mít vždy nejméně dvě hyponyma. Dalším důležitým faktem je, že hyperonymum může v běžné psané i mluvené komunikaci zastupovat hyponyma, ale naopak takové zastoupení není možné bez bližšího kontextu. Příklad si uvedeme na slovech *strom a jabloň*. V komunikaci, kterou vedeme bez bližšího kontextu, nemůžeme říci, že: „*Strom je jabloň*.“, protože víme, že všechny stromy nejsou jabloně, oproti tomu můžeme klidně říci,

že: „*Jabloň je strom.*“, protože víme, že všechny jabloně jsou stromem a ničím jiným (Čechová, 2011).

I přesto, že početně je hyperonym nejméně, mají nejširší obsahovou stránku. Příklad si uvedeme například opět na dvojici slov *strom* – *jabloň*, kdy má v sobě pojmenování *strom* zahrnutý nespočet významů, protože pod pojmenováním si můžeme představit různé druhy stromů, kdežto v případě pojmenování *jabloň*, si představíme pouze jeden konkrétní druh stromu a ne něco jiného. Z tohoto příkladu si snadno odvodíme, že skupina pojmenování podřazených neboli hyponym, je početnější skupinou co do počtu pojmenování, ale z hlediska obsahové stránky je tato skupina mnohem užší (Čechová, 2011). Zvláštní skupinou je skupina souřadných pojmenování neboli kohyponym, hovoříme o pojmenováních, která tvoří řadu slov stojících na stejné úrovni ve vztahu k nadřazenému slovu – například druhy ryb či stromů ve vztahu k nadřazenému slovu *ryba*, *strom*. Je pravidlem, že slovo, které je ve vztahu k hyperonymu hyponymem, není vždy pouze hyponymem, ale může ve vztahu k jiným lexikálním jednotkám plnit funkci hyperonyma – například slovo *ryba* je ve vztahu ke slovu *obratlovec* (hyperonymum) hyponymem, ale ke slovu *štika* je hyperonymem. V rámci tohoto vztahu tak vznikají hierarchické struktury. Tvorba hierarchický struktur je stejně jako tvorba synonymických řad velmi vhodná a účinná při rozšiřování a procvičování slovní zásoby u žáků základních škol (Karlík, 2012).

3. STARŠÍ ŠKOLNÍ VĚK Z PSYCHOLOGICKÉHO POHLEDU

Protože se v empirické části věnujeme žákům šesté třídy, považujeme za podstatné do teoretické části zahrnout charakteristiku tohoto vývojového období.

Starší školní věk je jeden z vývojových stupňů života člověka a spolu s mladším školním věkem se řadí do období školního věku. Do tohoto období řadíme jedince od 11 do 14 let, řadíme zde proto i všechny naše respondenty. Školní věk se od ostatních vývojových stupňů odlišuje tím, že získává obrovský vliv škola a její prostředí. Dítě ve společnosti získává významnou sociální roli, navíc zde dochází k prudkému tělesnému vývoji pod vlivem puberty a je ovlivněno i vnímání a chování jedinců. Závěr tohoto období je typický tím, že dochází k ukončení vývoje v rozumové oblasti. Celkově je v tomto období vývoj rozumové oblasti velmi zpomalený (Kubička, 1963). Významné jsou změny, ke kterým dochází v duševní oblasti. Typické pro tohle období je, že jedinci se začínají více než dříve zajímat o sebe sama a dochází tak k ovlivňování sebevědomí a sebereflexe. Typické pro jedince v tomto období jsou časté změny nálad, tělesné vyčerpání, smutnění či vzdorování, což je silně ovlivněno zvýšenou činností žláz s vnitřní sekrecí (Koch, Matějček, 1960).

V tomto období začínají děti myslet již jako dospělí jedinci a jejich schopnost udržet pozornost se s přibývajícím věkem postupně zvyšuje. Jedinec je schopen si pojmy spojovat na základě vnitřních souvislostí a dokáže logicky uvažovat. Starší školní věk je typický i rozvojem fantazie u jedince, ale již se schopností rozeznat realitu a sny. Z řečového hlediska je jedinec schopný komunikovat stejně jako dospělí jedinci ovšem s tím rozdílem, že vyjadřování i slovní zásoba, jsou značně ovlivněny školou, vlivem prostředí, ale i tím, jestli jedinec čte, popřípadě co čte. Na konci tohoto období dívky přestávají preferovat dobrodružnou literaturu a začínají vyhledávat romanticky zaměřená díla. Chlapci začínají vyhledávat detektivní a hororové příběhy (Koch, Matějček, 1960). V tomto období se zdokonaluje schopnost myslet abstraktně, logicky a spojovat si věci do obecných souvislostí. Jedinci umí lépe vyjádřit své myšlenky a jejich slovní zásoba je v rozsahu 12 až 14 tisíc slov (Kubička, 1963). V aktivní řeči dochází k rozšíření znalostí gramatiky jazyka a jedinci jsou také schopni aktivně aplikovat gramatická pravidla. V tomto období se postupně zdokonalují v chápání a vnímání synonym a umí rozpoznat základ slova. Často přemýšlejí i v abstraktních rovinách a dokáží polemizovat. Rozšířené je užívání slangu, hovorových výrazů, vulgarismů a pejorativ. Často dochází k tomu, že si skupina dětí vytváří i vlastní slang či tajný způsob komunikace (Vágnerová, 2005).

Domníváme se, že dnes je bohužel zájem o četbu a o knihy značně nižší, než v dřívějších letech a to kvůli vlivu internetu a sociálních sítí, na kterých tráví děti velkou část svého volného času a četbu proto odsouvají na druhou kolej. U současných autorů je proto žádoucí a vhodné, aby svůj děj a postavy přizpůsobovali současnosti, například knihy o aktuálních tématech, o Youtube, počítačových hrách, blogerech či Facebooku, protože tyto knihy děti lákají a velmi často je sami vyhledávají i mimo povinnou četbu. Existují samozřejmě i výjimky, které si rády přečtou nějakou klasickou knihu. Velmi důležitý je vliv pedagoga, vrstevníků a rodiny, protože jedinec se nechá snadno ovlivnit názorem druhého, že je něco dobré. Často dochází k tomu, že dítě, které rádo čte, číst přestane, protože se mu jeho vrstevníci za tuto zálibu smějí. Je proto velmi důležité na tyto jedince dobře zapůsobit a zaujmout je a to především v oblasti četby, skrze kterou se u dětí nejvíce rozšiřuje slovní zásoba.

Důležitým faktem je i osamostatňování se jedinců v tomto období, ti se postupně odpoutávají od své rodiny a hledají si své vzory, ideály a přátele mimo nukleární rodinu či školu. V četbě je jedinec již více kritický, než v předcházejícím vývojovém období, a více si dila, která se chystá číst, vybírá. Zajímá se i více o děj a o postavy a jejich charakteristiky. Jak se dozvíme v empirické části, jedinci se hodně zajímají o dobrodružnou literaturu, komiksy, fantasy, sci-fi, ale i o encyklopedie či atlasy. Jedinci přestávají hrát úlohové hry a postupně přecházejí ke sportovním či logickým hrám (Koch, Matějček, 1960).

4. ZNALOSTI A DOVEDNOSTI ŽÁKŮ ŠESTÝCH TŘÍD V ČESKÉM JAZYCE Z POHLEDU RÁMCOVÉHO VZDĚLÁVACÍHO PROGRAMU PRO ZÁKLADNÍ VZDĚLÁVÁNÍ

V následující kapitole se budeme věnovat tomu, co by měli žáci v rámci Českého jazyka znát a umět z pohledu Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání. Předmětem zájmu naší praktické části jsou žáci šestých ročníků základních škol. Z toho důvodu, že jsou tito žáci teprve na začátku druhého stupně, jsme se rozhodli zmínit, jakými schopnostmi a dovednostmi by měli disponovat po odchodu z prvního stupně, dle Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání.

4.1. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

Rámcový vzdělávací program (dále RVP) vydává Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy a je veřejným programem, ke kterému má přístup i nepedagogická veřejnost. Zásadním cílem RVP je sjednotit celonárodně systém vzdělávání a stanovit tzv. očekávanou úroveň vzdělání v jednotlivých etapách. RVP se zabývá především pojetím základního vzdělávání a všemi vzdělávacími oblastmi, v rámci kterých blíže specifikuje, co by měl žák umět a o čem by měl být schopen hovořit. Nejpodstatnější částí jsou vzdělávací oblasti. Každá z oblastí obsahuje cíle, obsah, očekávané výstupy, které se těchto oblastí týkají. Od roku 2016 obsahují nově i minimální doporučenou úroveň v rámci podpůrných opatření, které jsou určeny pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. Základních oblastí je celkem devět a v RVP, který byl upraven v roce 2016, se nazývají: *Jazyk a jazyková komunikace*, *Matematika a její aplikace*, *Informační a komunikační technologie*, *Člověk a jeho svět*, *Člověk a společnost*, *Člověk a příroda*, *Umění a kultura*, *Člověk a zdraví*, *Člověk a svět práce*. Každá oblast je vždy něčím specifická a vážou se k ní většinou dva vyučovací předměty. Poměrně zásadní jsou v RVP i tzv. průřezová témata, což jsou okruhy, které se zabývají aktuálními problémy světa – v RVP z roku 2016 jsou například témata *Osobnostní a sociální výchova* či *Člověk a svět práce*. Existuje i další typ dokumentu – školní vzdělávací program, který vydávají ředitelé školy. Tento program je přizpůsoben zaměření školy a je konkrétnější. Školní vzdělávací program musí být v souladu s RVP, který je tomuto programu nadřazen (www.nuv.cz).

4.2. Český jazyk a literatura v RVP

Český jazyk je v RVP zařazen do vzdělávací oblasti *Jazyk a jazyková komunikace* a je zde zařazen spolu s jinými cizími jazyky, které se mohou na základní škole vyučovat. Český jazyk a literatura je v RVP rozdělen na dvě části – pro 1. stupeň a 2. stupeň, tyto části jsou dále rozděleny na *Komunikační a slohovou výchovu*, *Jazykovou výchovu* a *Literární výchovu*. Dále na první a druhé období. V naší práci, jak již bylo zmíněno, se budeme zabývat částí, která se věnuje prvnímu stupni (Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, 2016).

V rámci Komunikační a slohové výchovy má žák umět plynule číst s porozuměním, rozumět psanému i mluvenému projevu, psát správné tvary písmen, vytvořit krátký mluvený projev, správně dýchat a vyslovovat, rozumět písemným a mluveným pokynům, číst s porozuměním texty jak pro sebe, tak nahlas, vést dialog, psát správně z hlediska obsahu i formy, rozlišovat spisovnost a nespisovnost nebo vytvořit vyprávění. Žáci s podpůrnými opatřeními mají umět vyprávět své zážitky, rozumět pokynům, opisovat věty, převádět slova z mluveného projevu do psaného, mít takovou slovní zásobu, aby se uměli vyjádřit, popsat předměty a jednoduché činnosti a děje, psát správně a čitelně a především ovládat hůlkové písmo. V této části RVP se žáci učí číst a získávat informace pomocí čtení, základům mluveného projevu a technice psaní a jeho zdokonalování (Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, 2016).

V rámci Jazykové výchovy má žák prvního stupně umět rozlišovat podoby slova, srovnávat významy slov – opačných významů, souřadných a nadřazených slov; hledat příbuzná slova v textu, rozlišovat slovní druhy, spojovat věty do souvětí, správně psát i/y, velká písmena, rozlišovat nespisovné a spisovné tvary, ve slově rozlišit kořen a další části slov, vyhledat základní skladební dvojici, rozlišit jednoduchou větu a souvětí či porovnávat významy slov. Žáci s podpůrnými opatřeními mají umět tvořit slabiky, rozlišovat věty a slova, psát velká písmena na začátcích vět, rozeznat podstatná jména a slovesa, dodržovat ve větě pořádek slov, seřadit slova podle abecedy, vyslovovat správně či rozlišovat tvrdé, měkké a obojetné souhlásky. Obsahem učiva jsou slovní druhy, souvětí, shoda, koncovky a formování mluveného projevu, aby byl souvislý především z hlediska tempa a intonace. Učivo je zaměřeno i na slovní zásobu, kde se žáci učí o významech slov a o jejich jednoznačnosti a mnohoznačnosti, také umí určit antonyma, synonyma a stavbu slova (Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, 2016).

V rámci Literární výchovy má žák prvního stupně umět číst a převyprávět literární díla, vyjádřit svůj pohled na čtený text, pracovat s textem, rozeznat umělecký a neumělecký text a jednoduše rozebrat literární text. Žák s podpůrnými opatřeními má umět převyprávět krátké texty, pamatovat si básně a říkanky, rozlišovat reálné a fantazijní, číst potichu, orientovat se v textu či určovat hlavní postavy a jejich charakteristiku. Obsahem učiva literární výchovy je zážitkové čtení, umění poslouchat, čtení a poslech textů, znalost literárních pojmů a především základy činnosti s literárním textem (Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, 2016).

5. MOŽNOSTI OBOHACOVÁNÍ SLOVNÍ ZÁSObY U DNEŠNÍCH ŽÁKŮ

V následující kapitole zmíníme, jaké jsou možnosti obohacování slovní zásoby u žáků staršího školního věku. Jak již bylo zmíněno, období staršího školního věku je obdobím, ve kterém dochází k velkému množství změn, především ke změnám v chování, vnímání a mění se i priority jedinců. Je důležité slovní zásobu rozvíjet a obohacovat. Vybrali jsme proto několik návrhů aktivit, které by mohly jedince v tomto věku zaujmout a mohly by přispět k rozvoji slovní zásoby. Je nutné brát tyto možnosti s rezervou, protože u většiny možností zatím není využíván plný potenciál k obohacování slovní zásoby. Nutno podotknout, že žádný z námi vybraných způsobů není špatný a rozhodně je lepší, pokud si jedinci rozvíjí slovní zásobu pomocí internetu, nežli vůbec.

Podle našeho názoru je nejvíce rozšířeným a využívaným způsobem četba. Nutno podotknout, že knihy nejsou nejpreferovanějším objektem četby jedinců staršího školního věku, ačkoli jak se v empirické části dozvíme, velké množství našich respondentů se snaží číst knihy i mimo rámec jejich povinné četby. Nejvíce oblíbené jsou u žáků knihy, které jim jsou svým námětem a dějem nejbližší – nejčastěji to jsou dobrodružné, romantické či fantasy knihy. V současnosti je velikým trendem vydávat knihy, které jsou napsány na základě počítačových her, což je jistě velikým lákadlem zejména pro chlapce, kteří mají dle našeho názoru obecně menší zájem o četbu. Je samozřejmě možné najít mezi jedinci i výjimky, které se zajímají i o klasickou literaturu a to bez nátlaku učitele. Velkou roli zde hraje právě pedagog a rodinné zázemí. Skrze četbu lze slovní zásobu rozšířit i pomocí časopisů či novin, které jsou tematicky blízké dané věkové skupině, v tomto případě je možné hovořit o periodikách, které jsou zaměřeny například na auta, vědu či módu.

Zejména proto, že je dnešní doba moderní a dobou internetu, je nutné v souvislosti s četbou zmínit právě i internet, a to zejména blogy, které zaujímají velkou míru pozornosti jedinců staršího školního věku, zatím však není plně využíván potenciál k rozvíjení vědomostí či slovní zásoby a nacházíme proto spíše blogy zaměřené příliš obecně – móda, hry nebo jídlo. Právě proto, že v centru pozornosti jedinců stojí spíše internet, než knihy, dochází k tomu, že je znalost archaismů či historismů velmi omezená, což je přirozený jev. Zde platí opět pravidlo, že je mnohem lepší, když jedinec čte alespoň tematicky a dějově jednodušší knihy či blogy o módě, autech či počítačových hrách, než když žák nečte vůbec nic.

Další možností, která se dá potenciálně využít k rozvíjení slovní zásoby, je sledování videí. Jedinci si snadno zapamatují pro ně zajímavá či zábavná slova a často je začínají

využívat i ve své komunikaci. Velkým fenoménem dnešní moderní doby je internetová stránka YouTube, kterou dle našeho názoru znají pravděpodobně všichni žáci, kteří mají internet a často tráví svůj čas sledováním zábavných videí od svých oblíbených „youtuberů“¹. YouTube ale začínají využívat i výukové a vzdělávací portály a je možné zde najít i množství zajímavých a poučných videí, které se snaží upoutat pozornost jedinců staršího školního věku a v budoucnu se jistě tento potenciál rozvine a YouTube se začne využívat i ke vzdělávání.

Zajímavou možností by jistě bylo i využít v praxi počítačové hry, které jsou oblíbené především u chlapců. Nejvíce si jedinci rozšiřují slovní zásobu v oblasti slangu počítačových her, ale často přebírají slova z cizích jazyků, která potom začleňují do své běžné komunikace a slovní zásoby.

Veliký vliv na obohacování slovní zásoby mají i lidé, se kterými se jedinec stýká. Radíme sem vrstevníky, rodinu a samozřejmě školu a pedagogy. Je více než pravděpodobné, že jedinci budou sami od sebe vyhledávat knihy, pokud jsou na ně od dětství zvyklí ze svého rodinného prostředí a také budou mít jistě širší slovní zásobu, za předpokladu, že je v rodině zvykem vzájemně verbálně komunikovat. Jedinci, kteří žijí v takovém rodinném prostředí, jsou ve značné výhodě oproti těm, u kterých se v dětství knihy nečetly a neměly v rodině své místo, nebo je jejich rodinné prostředí nějakým způsobem narušeno a členové rodiny vzájemně nekomunikují. Vliv na jedince mají i vrstevníci, kteří se vzájemně ovlivňují a obohacují si navzájem slovní zásobu. Často jsou z různých sociálních vrstev nebo z jiných měst a užívají tak jiných výrazů, které od sebe navzájem přebírají. V neposlední řadě mají vliv na obohacování slovní zásoby zajisté i pedagogové a to zejména v případě, kdy pedagog dokáže své žáky nejen pro četbu, ale i pro vzájemnou komunikaci či dokonce samostudium, nadchnout svým přístupem, aktivitou nebo výkladem. Bohužel se častěji setkáváme s pedagogy, kteří své žáky do četby spíše nutí a tlačí na ně s tvorbou čtenářských deníků, které jsou velmi častým důvodem, proč žáky četba nenadchla, a mimo rámec povinné četby se četbě vyhýbají. Nejlepší variantou je tedy kombinace dobrého rodinného zázemí a výborného pedagoga.

¹ Jedinci, kteří natáčejí videa a sdílí je s okolním světem prostřednictvím YouTube. Často jsou sledováni velkým počtem diváků.

6. EMPIRICKÁ ČÁST

V této části bakalářské práce se seznámíme s cílem a hypotézami výzkumu, který proběhl na třech základních školách v Přerově. Představíme si metodiku, která byla při realizaci výzkumu využita, zkoumaný vzorek a v závěru si shrneme výsledky našeho zkoumání.

6.1. Cíl výzkumu

Cílem našeho výzkumu je zjistit, jak mají námi dotazovaní žáci rozvinutou slovní zásobu v jednotlivých oblastech slovní zásoby. Výzkum je zaměřen na žáky šestých tříd základních škol v Přerově. Jako dílčí cíle jsme si určili zjistit:

- jestli žáci umí vytvářet synonyma či antonyma k předem určeným pojmům,
- jestli správně rozeznávají vztahy nadřazenosti, podřazenosti a souřadnosti,
- jaká je pasivní znalost archaismů, historismů a neologismů,
- zda jsou žáci kreativní při vymýšlení přirovnání,
- jestli žáci čtou mimo rámec povinné školní četby, popřípadě, jestli žáky četba mimo povinnou četbu zvýhodnila při vyplňování našeho dotazníku.

6.2. Hypotézy

Pro naše dotazníkové šetření jsme si stanovili celkem šest hypotéz. „*Hypotézy tvoří jádro klasických (kvantitativně orientovaných) výzkumů. [...] Hypotéza je tvrzení, které je vyjádřeno oznamovací větou. Hypotéza musí vyjadřovat vztah mezi dvěma proměnnými, proto musí být hypotéza vždy formulována jako tvrzení o rozdílech, vztazích nebo následcích. Hypotézu musí být možno empiricky ověřovat. Proměnné, které v hypotéze vystupují, musí být měřitelné (byť jen na základě kategorizace).*“ (Chráska, 2007, s. 17 – 18).

H₁: Ve vytváření synonym jsou úspěšnější dívky než chlapci.

H₂: Žáci se orientují lépe v neologismech, než v archaismech a historismech.

H₃: Chlapci znají historismy lépe než dívky.

H₄: Ve vytváření přirovnání jsou úspěšnější chlapci než dívky.

6.3. Metodika

Empirická část bakalářské práce využívá kvantitativní metodu, za využití dotazníkového šetření, dotazník, který byl využíván je součástí přílohy této práce. „*Hlavní výhodou dotazníku je rychlý a ekonomicky nenáročný sběr dat od velkého množství respondentů. Naproti tomu je však třeba počítat s nevýhodami dotazníku. [...] K nevýhodám také patří vysoká míra subjektivity. Dotazník nezjišťuje, jaká je skutečná realita, s jeho využitím jsme schopni zachytit maximálně to, jak respondenti zkoumanou realitu deklarují. Respondenti mohou v dotaznících projevit tendence prezentovat se sociálně přijatelně, tedy tak, jak chtějí, aby byli viděni.*“ (Chráška, 2015, s. 41 – 42).

6.4. Organizace

Organizace výzkumného šetření byla poměrně náročná a to z toho důvodu, že většina vybraných škol neměla o realizaci a účast na výzkumu zájem. Nakonec se nám podařilo domluvit se se třemi základními školami v Přerově – ZŠ Svisle, ZŠ Trávník a ZŠ Za mlýnem. Komunikace probíhala prostřednictvím emailové komunikace s řediteli škol. Dotazníky byly v tištěné formě předloženy žákům šestých ročníků v období od 20. 2. 2017 do 1. 3. 2017. Návratnost dotazníků byla 100 %. Základní škola Svisle odevzdala celkem 32 vyplněných dotazníků, Základní škola Trávník odevzdala 42 vyplněných dotazníků a Základní škola Za mlýnem odevzdala 34 vyplněných dotazníků. Dle referencí od vyučujících, kteří žákům dotazníky předložili, žáky všech škol dotazníky bavily a byly pro ně příjemným oživením vyučování.

Dotazník obsahuje celkem devět otázek, z toho je pět otázek zaměřeno na slovní zásobu. Takto nízký počet otázek byl zvolen z toho důvodu, že žáci šesté třídy by měli kvůli poměrné náročnosti, s větším počtem otázek problém, nebavilo by je vyplňování a pravděpodobně by dotazník nestihli vyplnit. U všech otázek je jasně a srozumitelně napsáno, jakým způsobem mají žáci odpovídat. U otázek, které jsou doplňující, mají žáci uvedeny příklady, jak by měli na otázku odpovědět. Dotazník je rozdělen na tři základní části. V první části je stručný úvod, shrnutí proč je žákům dotazník předkládán a seznámení žáků se způsobem vyplňování dotazníku. Druhá část je zaměřena na obecné demografické údaje týkající se pohlaví, věku, známky z pololetního vysvědčení z českého jazyka. Poslední otázka druhé části je zaměřena na to, jestli žáci čtou i mimo povinnou četbu. V případě že žáci odpověděli, že ano, otázka pokračovala a žáci měli za úkol napsat, co četli naposledy nebo jaký typ četby preferují. Třetí část je zaměřena na slovní zásobu a je složena z celkem pěti

otázek. Otázka číslo 5 je zaměřena na synonyma, žáci mají za úkol vymyslet a dopsat co největší počet synonym k výrazům, které jsou uvedeny. Otázka číslo 6 je zaměřena na antonyma a žáci zde mají za úkol doplnit podle nich nejvhodnější antonymum k uvedeným výrazům. Otázka číslo 7 je zaměřena na pasivní znalost archaismů, historismů a neologismů. Otázka byla kroužkovácí, žákům byla předložena slova, u kterých měli vždy tři možnosti, s jednou správnou možností. Záměrně jsme volili možnosti, které mohly žákům připadat správné, abychom je přiměli zamyslet se nad slovy a jejich správným významem. Jejich úkolem bylo vybrat podle nich správný význam těchto slov. Otázka číslo 8 je zaměřena na orientaci žáků v hierarchii slov – souřadná, podřadná a nadřazená slova. Žáci měli uveden schématický příklad, podle kterého měli doplnit další čtyři hierarchické obrazce. Otázka číslo 9 je zaměřena na kreativitu žáků při vymýšlení přirovnání. Žákům byl opět uveden příklad, podle kterého snadno pochopili, co mají dělat. Úkolem žáků bylo vymyslet ke čtyřem nedokončeným výpovědím co nejvíce přirovnání.

U grafů je vždy uvedena celková četnost žáků – n , které se daný graf týká. V tabulkách a grafech užíváme znak x pro vyjádření počtu žáků, kteří zvolili danou odpověď.

6.5. Výzkumný vzorek

Dotazníkového šetření se anonymně zúčastnilo celkem 108 žáků – z toho 52 chlapců a 56 dívek. Výzkum probíhal v šestých ročnících základních škol, věk respondentů se pohyboval v rozmezí 11-14 let. Jedenáctiletých žáků bylo celkem 29 – z toho 14 chlapců a 15 dívek, dvanáctiletých žáků bylo celkem 73 – z toho 33 chlapců a 40 dívek, třináctiletí žáci byli celkem 4 – všichni chlapci. Výjimkou byli dva čtrnáctiletí žáci – jeden chlapec a jedna dívka. Tento výzkumný vzorek byl vybrán, protože šestá třída je na pomezí prvního a druhého stupně základní školy a žáci tudíž ještě v hodinách mluvnice či literatury neprobírali dopodrobna daná témata a neznají je proto z obsahů hodin, do dotazníků tak doplňovali pouze svoji slovní zásobu, kterou získali a nikoliv to, co mají již naučené.

6.6. Vyhodnocování dotazníku

Každý dotazník jsme vyhodnocovali individuálně. Nejvíce jsme se soustředili na druhou část dotazníku – od otázky 5 po otázku 9. V první části jsme pouze shromažďovali obecná demografická data o žácích – jejich věk, pohlaví a známku z českého jazyka. Zvláštní pozornost jsme věnovali otázce č. 4, která se věnovala četbě – tuto otázku jsme

vyhodnocovali podrobněji. Vyhodnocovali jsme, jestli žáci čtou mimo povinnou četbu a poté jsme shromáždili názvy nejvíce oblíbených knih.

U otázky č. 5, která je zaměřena na synonyma, jsme vyhodnocovali každé slovo zvlášť. Za každé synonymum dostali žáci jeden bod, v případě, že žáci napsali něco jiného, než synonymum, jim nebyl žádný bod přičten, ani odečten.

U otázky č. 6, zaměřené na antonyma, jsme již byli nuceni postupovat jinak než u synonym. Shromažďovali jsme především výrazy, které žáci vymysleli jako antonyma k určeným výrazům. Zaměřili jsme se hlavně na to, jestli se žáci snažili něco vymyslet a shromáždili jsme nejčastější odpovědi.

Otázka č. 7 je rozdělena na tři části – archaismy, historismy a neologismy. Každou část jsme vyhodnocovali zvlášť. Žáci za správnou odpověď získali jeden bod, za špatnou žádný. V případě, že žáci zakroužkovali dvě odpovědi, tato odpověď byla brána za špatnou.

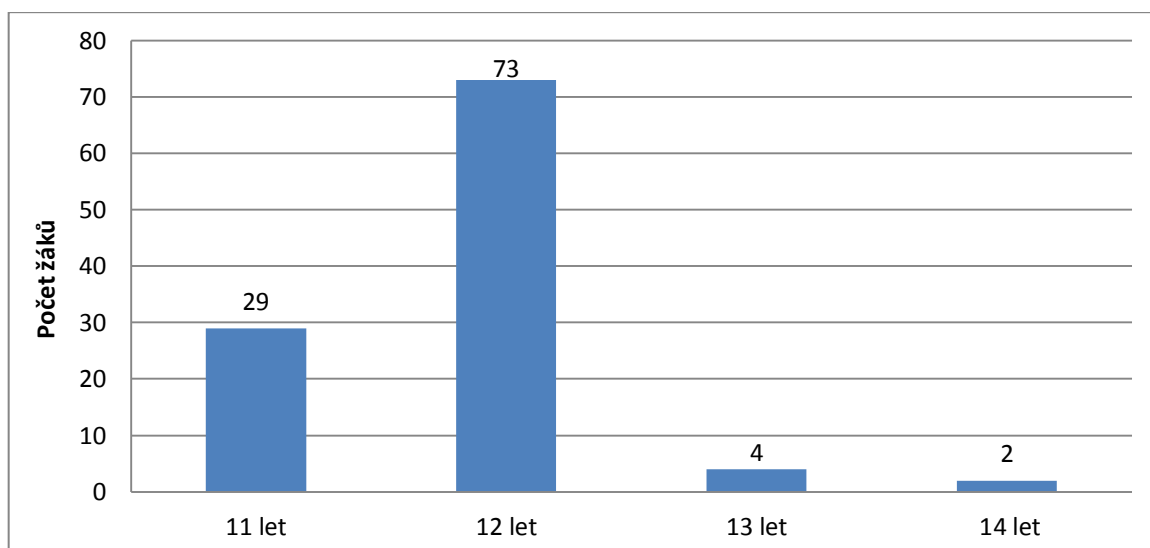
Otázka č. 8 je zaměřena na hyperonymii, hyponymii a kohyponymii. Každý výraz jsme opět hodnotili zvlášť. Záporně byly hodnoceny ty hierarchie, které nedávali z logického hlediska smysl. V závěru jsme se zaměřili na schopnost žáků doplnit tabulky a na nejčastěji doplňované výrazy.

U otázky č. 9 byl hodnocen každý výraz zvlášť, přičemž žáci za každou vhodnou odpověď získali jeden bod, za nesmyslné odpovědi body přičítány nebyly.

7. VÝSLEDKY

Následující kapitola je zaměřena na interpretaci výsledků dotazníkového šetření. Otázky, které byly součástí dotazníku, jsou rozebrány a okomentovány. Výsledky jsou zaznamenány pro přehlednou orientaci v grafech a v tabulkách.

1. Věková struktura žáků

Graf 1: Věková struktura žáků

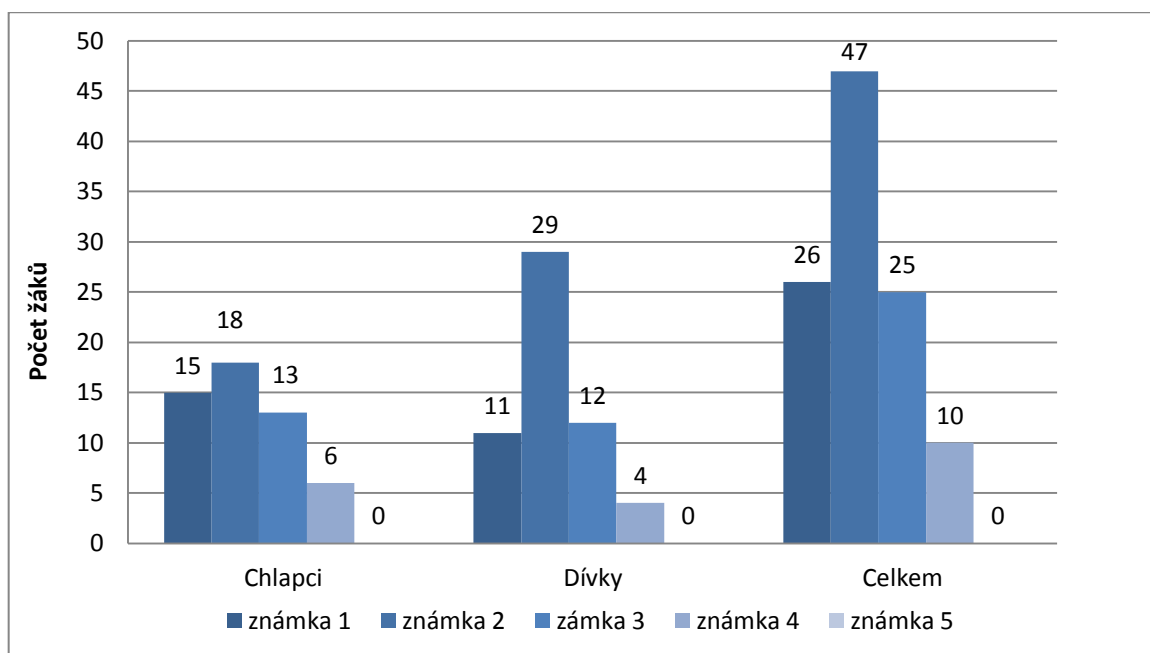
n = 108

Graf 1 ukazuje, že věková struktura žáků je nerovnoměrná. Respondentů bylo celkem sto osm. Z grafu 1 můžeme vyčíst, že velkou část žáků tvoří dvanáctiletí žáci, kterých je celkově sedmdesát tři. Na druhém místě z hlediska četnosti žáků jsou jedenáctiletí žáci, kterých je celkem dvacet devět, za nimi následují žáci třináctiletí, kteří jsou celkem čtyři, čtrnáctiletí žáci jsou pouze dva.

Struktura respondentů podle pohlaví je rovnoměrná. Šetření se zúčastnilo padesát dva chlapců a padesát šest dívek.

Nejvíce vyrovnanou skupinou podle struktury věku a pohlaví je skupina čtrnáctiletých žáků, do které patří pouze jeden chlapec a jedna dívka. Další rovnoměrnou skupinou je skupina jedenáctiletých žáků, kam patří čtrnáct chlapců a patnáct děvčat. Méně vyrovnanou skupinou je skupina dvanáctiletých, kam patří třicet chlapců a čtyřicet dívek. Nejvíce nevyrovnanou skupinou jsou třináctiletí, kam patří pouze čtyři chlapci.

2. Pololetní známky žáků z českého jazyka

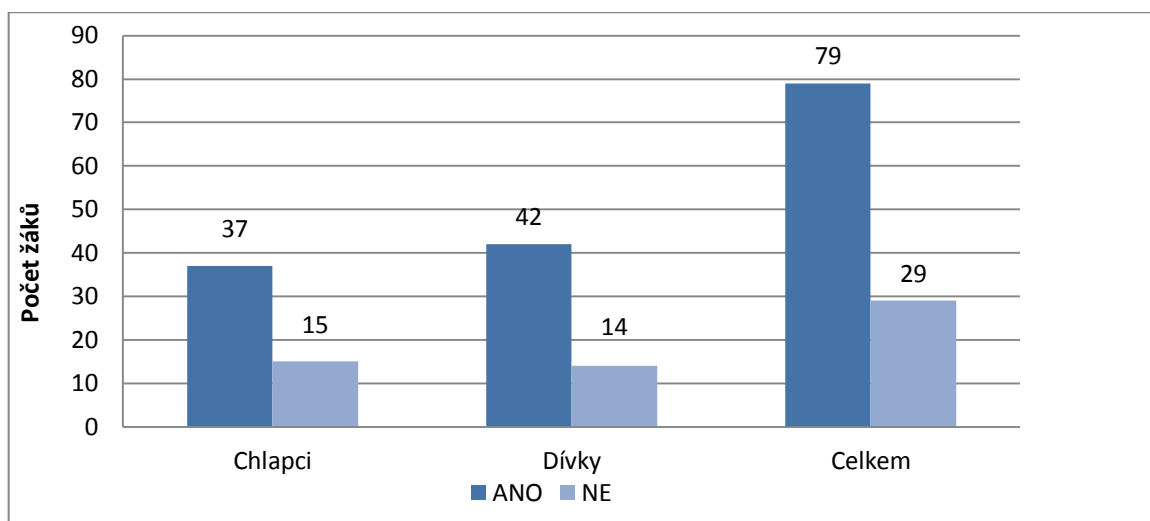

Graf 2: Pololetní známky žáků z českého jazyka

n = 108

Graf 2 znázorňuje známky z českého jazyka, které měli žáci na pololetní vysvědčení. Z grafu můžeme vyčíst, že chlapci i dívky byli z českého jazyka na pololetním vysvědčení hodnoceni nejčastěji známkou 2, tato známka převládá i v celkovém počtu známek. U chlapců je počet známek 1, 2 a 3 vyrovnaný a téměř se neliší. U dívek převyšuje svojí četností známka 2 – celkem dvacet devět dívek, počet hodnocení známkou 1 a 3 je vyrovnaný. Nejméně početnou známkou u chlapců i dívek je známka 4 – šest chlapců a čtyři dívky. Známkou 5 neměl žádný z našich respondentů.

3. Četba žáků

Graf 3: Čtenáři a nečtenáři

n = 108

V grafu 3 vidíme, že většina žáků – sedmdesát devět ze sto osmi, tedy 73 %, mimo rámec povinné četby čte. Mimo rámec povinné četby nečte celkem dvacet devět žáků, což je 27 %. Pokud se zaměříme na čtenáře i nečtenáře podle pohlaví, snadno díky grafu vidíme, že počet chlapců čtenářů a dívek čtenářek je vyrovnaný a totéž platí u nečtenářů. Jednoznačně můžeme říci, že překvapivě přes naše předchozí předsudky, žáky stále zajímají knihy i četba.

Pro čtenáře byla součástí této otázky i doplňující otázka týkající se toho, co četli naposledy, popřípadě co preferují za četbu, odpovědi jsme rozdělili na chlapce a dívky a následně jsme je zaznačili do tabulky.

Oblíbený žánr, typ četby	Četnost
Knihy	20
Časopisy	12
Komiks	6
Encyklopedie	6
Fantasy	2
Atlasy	1
Blogy	1
Sci-fi	1
Historické knihy	1

Tabulka 1: Oblíbené žánry, typy četby u chlapců

n = 37

Naposledy čtená díla	Četnost	Naposledy čtená díla	Četnost
Deník malého Poseroutky	7	Harry Potter	1
Hraničářův učen	3	Horror school	1
Komiks Jirky Krále	2	Časopis JJ	1
Dva roky prázdnin – J. Verne	2	Hra o trůny	1
Hobit	1	Čtyři kamarádi v akci	1
Robinson	1	Bylo nás pět	1
Zaklínač	1	Hoši z Modré zátoky	1
Warcraft: Zrod hordy	1	Řeční bohové	1
Já, JůTüber	1	Tajemství lišákova doupěte	1
Jirka a velký třesk	1	Velkej frajer Nate	1
Podvody, které hnuly dějinami	1		

Tabulka 2: Naposledy čtená díla u chlapců

$n=37$

Z tabulek 1 a 2 vidíme, že nejraději čtou chlapci knihy, časopisy, komiksy dokonce encyklopedie. Z konkrétních děl, která chlapci uvedli, si můžeme domyslet, že preferují dobrodružné knihy, knihy s chlapeckým hrdinou, tvorbu od oblíbených YouTuberů nebo knihy, které jsou založeny na základě počítačových her. Překvapilo nás, že dva chlapci četli Dva roky prázdnin od J. Verna a také, že jeden chlapec četl naposledy knihu Hobit od J. R. R. Tolkiena. Knihou, kterou zmínilo sedm, tedy nejvíce, chlapců, byl Deník malého poseroutky od J. Kinneyeho. Všechny knihy, které chlapci četli, jsou si svojí náročností i zaměřením podobné.

Oblíbený žánr, typ četby	Četnost
Knihy	19
Dobrodružné knihy	6
Časopisy	4
Komiksy	3
Encyklopedie	3
Knihy o zvířatech	3
Blogy	1
Romány	1
Deníky	1

Tabulka 3: Oblíbené žánry, typy četby u dívek

$n = 42$

Konkrétní díla	Četnost	Konkrétní díla	Četnost
Deník mimoňky	2	Čachtická paní	1
Řecké báje a pověsti	2	Praprázdniny	1
Deník malého poseroutky	2	Papírová města	1
Harry Potter	2	Já, JůTüber	1
Dávná kletba	1	Husí kůže: Kletba egyptské mumie	1
Dívky v sedlech	1	Hříbě jménem Hvězda	1
Bylo nás pět	1	Můj milý deníčku: Druhý rok	1
Postrach Dennis	1	Noční přízrak	1
Drby z dívčích záchodů	1	Babička drsňáčka	1
Tajemný jezdec	1	Rozum a cit	1
Rebelka	1	Sirotčinec slečny Peregrinové pro podivné děti	1
Mimoni	1	Srdíčko	1
Letopisy Narnie	1	Vlčí princezna	1
O statečném koníkovi	1	Léto na táboře	1
Heidi, děvčátko z hor	1	Cesta domů	1
Sanitka na kraji města	1	Prázdniny s kouzelným deníkem	1
Psí běsnění: Zákon smečky	1	Alenka v říši divů	1
Tajný deník Adriana Molea	1	Říkali mi Lenni	1
Dám ti slunce	1	Černý měsíc	1
Vánoční příběhy	1	Hrobařici	1

Tabulka 4: Naposledy čtená díla u dívek

$n = 47$

Z tabulek 3 a 4 můžeme vyčíst, že dívky ve své četbě preferují knihy a to především knihy o zvířatech, dále časopisy, komiksy, dobrodružné knihy a romány. Výsledky z tabulky 3 potvrzuje tabulka 4, kde mezi knihami, které četly dívky naposledy, dominují knihy s dívčí hrdinkou, knihy o zvířatech, romantické a dobrodružné knihy. Ve výčtu děl, která dívky doplnily, nás překvapila například Čachtická paní od J. Nižnanského, Sirotčinec slečny Peregrinové pro podivné děti od R. Riggse, Rozum a cit od J. Austenové či Alenka v říši divů od L. Carrolla, což jsou knihy svým obsahem a rozsahem složitější, než některé z knih, které četla jiná děvčata – například kniha Mimoni od B. Lynche či Vánoční příběhy od A. Lindgrenové. U děvčat si můžeme povšimnout rozmanitosti knih, které děvčata četla naposledy, u chlapců až taková rozmanitost knih nebyla.

4. Synonyma

U každého výrazu jsme se zaměřili na synonyma, která žáci doplňovali a následně na celkový počet bodů za doplněná synonyma. Synonyma byla uznávána ve spolupráci se Slovníkem českých synonym a antonym.

Synonyma ke slovu *dívka*:

Synonyma	Četnost
Holka	41
Žena	15
Děvče	10
Paní	9
Slečna	9
Holčička	5
Dívka	4
Dáma	4
Kamarádka	3
Baba	2
Přítelkyně	2
Ženská	2
Holčina	2
Mladá žena	1
Děvečka	1
Děva	1
Děvčica	1
Číča	1
Děvenka	1

Tabulka 5: Synonyma ke slovu *dívka* – chlapci

n = 51

V tabulce 5 vidíme, že ke slovu *dívka* užívají chlapci nejčastěji hovorové synonymum *holka*, tohle synonymum zvolilo čtyřicet jedna chlapců. Druhé v pořadí z hlediska četnosti je synonymum *žena*, které užilo patnáct chlapců, na třetí příčce je synonymum *děvče*, které doplnilo deset chlapců, o čtvrté místo se dělí synonyma *paní* a *slečna*, která doplnilo devět chlapců. Tato synonyma jsou u chlapců nejvíce používaná. Velmi zajímavá jsou také synonyma, která se vyskytovala v četnosti 1, například *děvenka*, *číča*, *děvčica*, *děva*, *děvečka*, ale i synonyma s četností 2, například *baba*, *ženská*, *hočina* či *přítelkyně*. Převažují hlavně hovorová, neutrální a nespisovná slova.

Doplněno bylo celkem devatenáct různých synonym. Pouze dva chlapci vytvořili pět synonym ke slovu *dívka*, jeden chlapec vytvořil synonyma – *slečna*, *dívka*, *holka*, *paní* a *dívka*, druhý žák synonyma – *holka*, *dívka*, *děvčica*, *holčina* a *číča*. Pouze jeden žák

vytvořil čtyři synonyma. Tři synonyma doplnilo celkem devatenáct chlapců, dvě synonyma čtrnáct chlapců a pouze jedno synonymum doplnilo patnáct chlapců. Jeden chlapec nevytvořil ani jedno synonymum ke slovu dívka.

Celkem třicet chlapců nevytvořilo alespoň tři synonyma, což je více než polovina a pro nás poněkud neuspokojivý výsledek.

V dotazníku chlapci doplňovali i slova, která jsme neuznali jako synonyma ke slovu *dívka*, ale stojí jistě za zmínku. Mezi tato slova patří: *láska*, *člověk*, *osoba*, *sestra*, *teta*, *osoba*, *holčičí pohlaví* či *děvka*, kterou doplnili celkem 3 chlapci. Často se vyskytovaly chyby v některých slovech, například *kamarátka* či *děfka*.

Synonyma	Četnost
Holka	49
Slečna	18
Děvče	18
Žena	16
Holčička	8
Dáma	7
Paní	6
Dívinka	5
Holčina	3
Baba	2
Děvčica	2
Madam	1
Pubertáčka	1
Dítě	1
Děvuška	1

Tabulka 6: Synonyma ke slovu dívka – dívky

n = 54

Z tabulky 6 můžeme vyčíst, že téměř všechny dívky – čtyřicet devět dívek, doplnilo hovorové synonymum *holka*. Na druhém místě jsou synonyma *slečna* a *děvče*, která doplnilo osmnáct dívek. Na třetím místě je synonymum *žena*, které doplnilo šestnáct dívek. Často byla doplňována i synonyma *holčička*, *dáma*, *paní*, *dívinka*, *holčina*, *baba* a *děvčica*. Pouze jednou byla doplněna synonyma *madam*, *dítě*, *pubertáčka* a *děvuška*. Převládají neutrální synonyma.

Pět synonym doplnily tři dívky – první dívka doplnila synonyma *žena*, *slečna*, *paní*, *holka* a *madam*, druhá dívka doplnila synonyma *holka*, *žena*, *holčička*, *dítě* a *pubertáčka* a třetí dívka doplnila synonyma *holka*, *žena*, *holčička*, *slečna* a *paní*. Čtyři synonyma doplnilo pět dívek. Nejčastěji dívky doplňovaly tři synonyma – dvacet jedna dívek. Dvě synonyma

doplnilo šestnáct dívek, jedno synonymum devět dívek a ani jedno synonymum nedoplnily dvě dívky.

Dvacet sedm dívek nebylo schopno vytvořit tři požadovaná synonyma, což je téměř polovina a pro nás neuspokojivý výsledek.

Mezi neuznaná synonyma jsme zařadili slova *člověk*, *osoba*, *lesba* a *děvka*. A to proto, že jsou příliš obecná a nutně nemají stejný význam jako slovo *dívka*.

Synonyma ke slovu *dívat se*:

Synonyma	Četnost
Koukat se	29
Čumět	26
Hledět	16
Pozorovat	13
Sledovat	12
Zírat	6
Vidět	4
Civět	3
Rozhlížet se	2
Čubrnět	1
Zkoumat	1
Zahledět se	1
Zhlédnout	1
Nakukovat	1
Mrkat	1
Nahlížet	1
Prohlížet se	1

Tabulka 7: Synonyma ke slovu *dívat se* – chlapci

n = 51

V tabulce 7 vidíme, že nejčastěji používané synonymum pro slovo *dívat se* bylo hovorové *koukat se*, které doplnilo dvacet devět chlapců, dále obecné *čumět* – dvacet šest chlapců a *hledět*, celkem šestnáct chlapců. Mezi zajímavá synonyma s menší četností patří například *mrkat*, *civět*, *zírat*, *zahledět se*, *zkoumat*, *čubrnět* či *sledovat*. Se značnou oblibou žáci užívají hovorové *civět* a *koukat se*, obecné *čumět*, ale i neutrální slova – například *vidět*, *sledovat*, *pozorovat*.

Více než tři synonyma ke slovu *dívat se* vytvořili pouze tři chlapci, všichni doplnili čtyři možná synonyma - první chlapec doplnil synonyma – *koukat se*, *čumět*, *civět* a *zírat*, druhý chlapec doplnil – *čumět*, *zírat*, *koukat* a *pozorovat* a třetí chlapec doplnil synonyma – *hledět*, *koukat*, *zírat* a *pozorovat*. Nejčastěji tvořili žáci tři synonyma – dvacet jedna žáků,

a dvě synonyma – sedmnáct žáků. Pouze jedno synonymum doplnilo deset chlapců. Jeden žák nedoplnil žádné synonymum.

Celkem dvacet osm chlapců nevytvořilo ani tři synonyma, což je více než polovina tázaných chlapců a pro nás opět poměrně neuspokojivý výsledek.

Stejně jako u předchozího slova i zde se vyskytla slova, která jsme mezi synonyma nepočítali – například *uvidět*, *okounět*, *dívání*, *podívat se* a *udivit se*.

Synonyma	Četnost
Koukat se	37
Čumět	24
Hledět	13
Sledovat	12
Pozorovat	9
Čučet	7
Zírat	5
Vidět	5
Zhlédnout	3
Mrkat	2
Prohlížet	1
Vejrat	1
Nakukovat	1
Nahlížet	1

Tabulka 8: Synonyma ke slovu *dívat se* – dívky

$n = 52$

V tabulce 8 vidíme, že nejvíce doplňovaným synonymem je stejně jako u chlapců hovorové *koukat se*, které doplnilo celkem třicet sedm dívek. Na druhém místě je expresivní *čumět*, které doplnilo dvacet čtyři dívek. Na třetím místě je synonymum *hledět*, které doplnilo třináct dívek. Často byla doplňována synonyma *sledovat*, *pozorovat*, expresivní *čučet*, *zírat*, *vidět*, *zhlédnout* a *mrkat*. V četnosti jedna byla doplněna synonyma *prohlížet*, *vejrat*, *nakukovat* a *nahlížet*. Oblíbená jsou neutrální synonyma.

Pět synonym vytvořila pouze jedna dívka, která doplnila synonyma: *koukat*, *čumět*, *čučet*, *hledět* a *mrkat*. Čtyři synonyma doplnilo sedm dívek a tři synonyma doplnilo osmnáct dívek. Pouze dvě synonyma doplnilo jedenáct dívek, jedno synonymum doplnilo patnáct dívek, čtyři dívky nedoplnili žádné synonymum.

Je zarážející, že celkem třicet dívek, což je více než polovina, nebylo schopno vytvořit tři požadovaná synonyma.

Opět nebyla některá slova uznána, například *dodívat se*, *podívat se*, *uvidět*, *nevidět*, *zhlédnutí* či *udivit se*. Zarážející byly odpovědi *nekoukat*, *poslouchat* a *zlomit se*.

Synonyma ke slovu *zemřít*:

Synonyma	Četnost
Umřít	31
Chcípnout	25
Zdechnout	15
Zhebnout	4
Zahynout	3
Zkapat	3
Zařvat	2
Dožít	2
Uhynout	2
Pojít	1
Být usmrčen	1
Natáhnout bačkory	1
Zgebnout	1
Usnout navždy	1
Zhynout	1
Odejít	1
Odejít do nebe	1
Skonat	1

Tabulka 9: Synonyma ke slovu *zemřít* – chlapci

$n = 45$

V tabulce 9 vidíme, že nejčastěji doplňované synonymum je *umřít*, které doplnilo třicet jedna chlapců. Na druhé pozici je zhrubělé synonymum *chcípnout*, které doplnilo dvacet pět chlapců. Na třetí pozici je zhrubělé synonymum *zdechnout*, které doplnilo patnáct chlapců. Více než dvakrát byla doplňována synonyma: nespisovné *zhebnout*, *zkapat* a *zařvat*. V četnosti 1 byly doplněny synonyma: knižní *odejít*, *skonat*, nespisovné *zgebnout*, zhrubělé *pojít* nebo idiom *natáhnout bačkory*. Vidíme, že v souvislosti se slovem *zemřít*, byla doplňována nejčastěji zhrubělá synonyma.

Více než tři požadovaná synonyma doplnili tři chlapci. První chlapec doplnil synonyma *umřít*, *chcípnout*, *odejít* a *odejít do nebe*, druhý chlapec doplnil synonyma *umřít*, *zkapat*, *chcípnout* a *zdechnout* a třetí chlapec doplnil synonyma *chcípnout*, *zařvat*, *zdechnout* a *zhebnout*. Nejčastěji doplňovali chlapci tři synonyma – sedmnáct chlapců. Dvě synonyma

doplnilo deset chlapců. Pouze jedno synonymum doplnilo patnáct chlapců. Sedm chlapců nedoplnilo žádné synonymum.

Je poměrně zarážející, že i přes existenci mnoha zhrubělých a nespisovných synonym nebylo celkem třicet dva chlapců, tedy více než polovina, schopno vymyslet tři požadovaná synonyma.

Opět se vyskytla slova, která jsme jako synonyma nezapočítali, ale považujeme za důležité je zmínit. Mezi tato slova patří *smrt*, *zabít*, *smutek*, *pohřeb*, *hrob*, *game over*, *RIP*, *dead*, *vymřít* či *oběsit se*. I přesto, že tato slova nejsou úplnými synonymy, se chlapci drželi významu slova zemřít.

Synonyma	Četnost
Umřít	29
Zdechnout	20
Chcípnout	17
Zhebnout	6
Zahynout	4
Zesnout	3
Odejít navždy	3
Skonat	2
Usnout navždy	2
Uhynout	2
Zkapat	1
Pojít	1
Jít navždy spát	1
Zgebnout	1
Usnout	1

Tabulka 10: Synonyma ke slovu zemřít – dívky

$n = 51$

V tabulce 10 vidíme, že nejvíce doplňovaným synonymem je opět slovo *umřít*, které doplnilo dvacet devět dívek. Druhým nejčastěji doplňovaným synonymem je zhrubělé slovo *zdechnout*, které doplnilo dvacet dívek. Na třetím místě je expresivní slovo *chcípnout*, které doplnilo sedmnáct dívek. Často byla doplňována synonyma *zhebnout*, *zahynout*, *zesnout*, knižní *skonat*, *usnout navždy* či *uhynout*. V četnosti 1 byla synonyma *usnout*, *zgebnout*, *zkapat* či *pojít*. Nejčastěji byla opět doplňována synonyma expresivní a zhrubělá.

Čtyři synonyma vytvořily tři dívky – první dívka doplnila synonyma *zhebnout*, *umřít*, *zdechnout* a *odejít*, druhá dívka doplnila synonyma *zgebnout*, *chcípnout*, *umřít* a *zhebnout*

a třetí dívka doplnila tato synonyma: *umřít, zdechnout, zhebnout* a *chcípnout*. Tři synonyma doplnilo třináct dívek. Dvě synonyma doplnilo třináct dívek a jedno synonymum doplnilo dvacet dva dívek. Pět dívek nedoplnilo žádné synonymum.

Celkem třicet devět dívek nebylo schopno vytvořit ke slovu *zemřít* tři požadovaná synonyma, což považujeme za velmi neuspokojivý výsledek.

Mezi neuznaná slova jsme zařadili: *strnout, smrt, hrob, hřbitov, smutek, hodit šavli, pohřeb, nežít, nedýchat, přizabít se a žít*.

Synonyma ke slovu *dělat*:

Synonyma	Četnost
Pracovat	26
Makat	11
Vyrábět	10
Vytvářet	4
Provádět	3
Robotovat	1
Provozovat	1
Kutit	1
Konat	1

Tabulka 11: Synonyma ke slovu *dělat* – chlapci

$n = 36$

V tabulce 11 vidíme, že ke slovu *dělat* bylo vymyšleno nejméně různých synonym. Nejčastěji doplňovali chlapci synonymum *pracovat*, které doplnilo dvacet šest chlapců. Na druhém místě je expresivní *makat*, které doplnilo jedenáct chlapců. Na třetím místě je *vyrábět*, které doplnilo deset chlapců. Zajímavá jsou i synonyma, která byla doplněna pouze jednou, například *robotovat* nebo *kutit*.

Více než tři synonyma nevytvořil ani jeden chlapec. Nejčastěji tvořili chlapci pouze jedno synonymum - dvacet chlapců. Dvě synonyma doplnilo celkem devět chlapců. Šestnáct chlapců nedoplnilo žádné synonymum.

Výsledek je neuspokojivý, protože čtyřicet pět žáků, což je téměř většina, nedokázalo vytvořit alespoň tři požadovaná synonyma. Tři požadované synonyma doplnilo pouze sedm chlapců.

Některá doplněná slova nebyla opět uznána jako synonyma. Nejčastěji se opakovala slova: *dodělat, předělat, nadělat, vydělat, udělat* nebo *zadělat*, kdy chlapci zaměňovali pouze

předpony. Dále chlapci doplňovali například slova *umývat*, *házet*, *běhat*, *malovat*, *rekonstruovat*, *přestavovat* nebo slova *dělání*, *udělání*.

Synonyma	Četnost
Pracovat	37
Makat	11
Tvořit	4
Vyrábět	3
Konat	2
Dřít	2

Tabulka12: Synonyma ke slovu dělat – dívky

$n = 42$

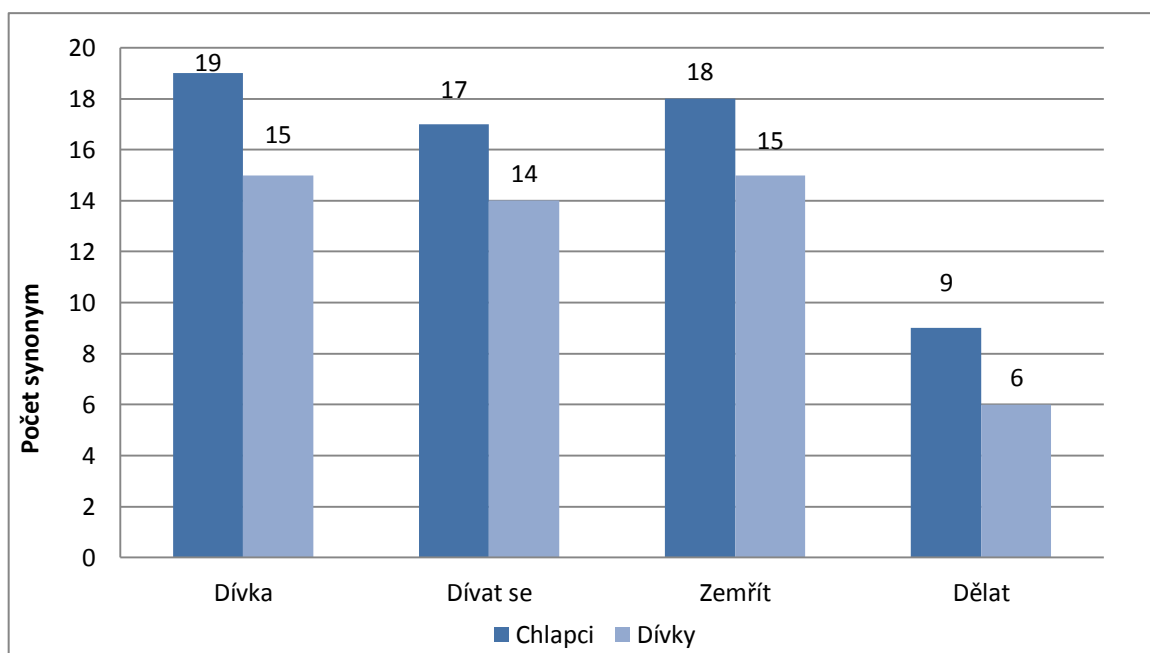
V tabulce 12 vidíme, že nejčastějším synonymem je opět *pracovat*, to doplnilo celkem třicet sedm dívek, na druhém místě je expresivní *makat*, které doplnilo jedenáct dívek a na třetím místě je slovo *tvořit*, které doplnily čtyři dívky. Dále se objevila slova *vyrábět*, *konat* a *dřít*.

Tři synonyma doplnily čtyři dívky. Pouze dvě synonyma doplnilo devět dívek, jedno synonymum doplnilo dvacet devět dívek. Čtrnáct dívek nedoplnilo žádné synonymum.

Celkem padesát dva dívek, nevytvořilo tři synonyma a pouze čtyři dívky ano, což je neuspokojivý výsledek.

Opět se objevila slova, která jsme jako synonyma ke slovu *dívat se* neuznali. Jsou to například slova *vyplňovat*, *umět*, *sportovat*, *co děláš*, *zadělat*, *udělat*, *nedělat*, *předělat*. Dívky stejně jako chlapci pouze zaměňovaly předpony. Dále se v dotazníku objevila i slova: *koláče*, *těsto*, *jídlo* – v tomto případě dívka pravděpodobně špatně pochopila zadání, ačkoliv u ostatních slov měla již řešení správné.

Pro jednodušší srovnání, schopnosti vytvářet synonyma mezi chlapci a dívkami, jsme vytvořili graf, který znázorňuje počet různých synonym, která chlapci a dívky vymysleli a doplnili. Cílem následujícího grafu je znázornit, které pohlaví bylo schopno doplnit více různých synonym.

Graf 4: Počet vymyšlených synonym – chlapci x dívky

n = 108

Z grafu 4 jednoznačně vyplývá, že chlapci vymysleli ke všem slovům více synonymních slov než dívky. Chlapci jsou více kreativní ve vymýšlení a doplňování synonym, ačkoliv rozdíl v počtu celkových synonym není nijak markantní a liší se v průměru pouze o tři body. I přesto považujeme chlapce za úspěšnější.

Jak se můžeme přesvědčit v tabulkách uvedených výše, chlapci i dívky volili, i přes výsledný rozdíl v počtu vymyšlených synonym, téměř vždy jako nejčastěji doplňovaná synonyma stejná slova.

Na základě výsledků u tabulek 5 – 12 můžeme usoudit, že velká část žáků není schopna vytvořit alespoň tři synonyma. U všech výrazů nedokázala vždy téměř polovina žáků splnit tento požadavek. S výsledky proto nejsme příliš spokojeni.

5. Antonyma

V této části jsme se zaměřili především na nejčastěji doplňovaná slova, která považovali žáci za vhodná antonyma. Je nutné vzít na vědomí, že v zadání dotazníku je uvedeno, že žáci mají doplnit podle nich nejvhodnější antonymum, proto jsme se i při vyhodnocování striktně neřídili Slovníkem českých synonym a antonym a vyhodnocovali jsme i zajímavá a nejčastější slova, která žáci doplnili. Doplněná slova jsme shromáždili do tabulek pro větší přehlednost. Pro každé slovo, a zároveň pro chlapce a dívky, jsme vytvořili samostatné tabulky. Nejčastěji doplňovali žáci pouze jedno slovo, které považovali za

antonymum, často nedoplnili vůbec nic. Vyskytly se i výjimky, kdy se žáci snažili vymyslet tři i více antonym.

Antonyma ke slovu *zabít*:

Antonyma	Četnost	Antonyma	Četnost
Oživit	14	Neeliminovat	1
Přežít	10	Obživnout	1
Žít	8	Léčit	1
Narodit se	6	Pomoci	1
Nezabít	5	Přijít na svět	1
Ožít	5	Zrodit se	1
Zachránit	4	Ušetřit	1
Uzdravit	2		

Tabulka 13: Antonyma ke slovu zabít – chlapci

$n = 47$

Antonyma	Četnost	Antonyma	Četnost
Žít	15	Posílit	1
Zachránit	4	Uzdravit	1
Ožít	3	Milovat	1
Narodit se	3	Zůstat naživu	1
Přežít	2	Pomoci	1
Nechat žít	2	Nezabít	1
Oživit	2	Nezavraždit	1
Pohládit	1		

Tabulka 14: Antonyma ke slovu zabít – dívky

$n = 47$

Ve Slovníku českých synonym a antonym jsou u slova zabít tato antonyma: *vzkřísit*, *oživit* a *vytáhnout (hřebík)*. Slovo *vzkřísit* nedoplnil žádný žák. Slovo *oživit* doplnilo čtrnáct chlapců a dvě dívky. Často žáci doplňovali i slova *žít*, *přežít*, *ožít*, *narodit se* a *nezabít*. Mezi zajímavá slova, která chlapci doplňovali, řadíme slova *neeliminovat*, *zachránit*, *uzdravit* a *ušetřit*. U dívek byla zajímavá slova *posílit*, *milovat*, *pomoci* a *uzdravit*.

Chlapci i dívky vymysleli stejný počet různých antonym, celkem patnáct antonym. V tabulkách 13 a 14 si můžeme všimnout, že dívky doplnily významově jemnější antonyma, například *milovat*, *uzdravit*, *posílit* či *pohládit*. Chlapci doplňovali významově hrubší slova.

I přesto, že jsme uznávali většinu doplněných slov, se objevila slova, která jsme neuznali, protože jsme je považovali za nesmyslná. Řadíme sem tato slova: *zabití*, *živící*, *oživený*, *umřít* a *přizabít*.

Čtrnáct žáků – pět chlapců a devět dívek nedoplnilo žádné antonymum. Více snaživí byli chlapci – někteří doplnili až čtyři slova. Dívky doplňovaly maximálně dvě slova. U slova *zabít* byli žáci nejvíce kreativní, například ve srovnání se slovem *hluboký*.

Antonyma ke slovu *trpaslík*:

Antonyma	Četnost	Antonyma	Četnost
Obr	38	Ork	1
Člověk	4	Obrovitánský	1
Dlouhán	3	Obří	1
Velikán	2	Nejvyšší	1
Vysoký	2	Golem	1
Trol	1	Goliáš	1
Zlobr	1		

Tabulka 15: Antonyma ke slovu *trpaslík* – chlapci

n = 52

Antonyma	Dívek	Antonyma	Dívek
Obr	40	Obřík	1
Člověk	4	Čahoun	1
Vysoký	2	Dlouhán	1
Velikán	2	Obryně	1
Velký	2		

Tabulka 16: Antonyma ke slovu *trpaslík* – dívky

n = 56

Ve Slovníku českých synonym a antonym jsou u slova *trpaslík* uvedena tato antonyma: *obr*, *velikán*, *dlouhán* a *bidlo*. Slovo *obr* bylo u žáků nejvíce oblíbené, protože ho doplnilo třicet osm chlapců a čtyřicet dívek, tzn. více než polovina žáků. Slovo *velikán* doplnili dva chlapci a dvě dívky. Slovo *dlouhán* doplnili tři chlapci a jedna dívka. Dalšími doplňovanými slovy byla slova *člověk*, doplnili ho čtyři chlapci a čtyři dívky, *vysoký*, doplnili ho dva chlapci a dvě dívky. Jak vidíme z tabulek 15 a 16, chlapci doplnili více různých slov než dívky. Za zajímavá antonyma u chlapců považujeme slova *trol*, *ork*, *zlobr*, *golem* a *Goliáš*, tedy slova, která označují různé bytosti z nadpřirozeného světa.

Některá slova nebyla opět uznána a to zejména proto, že jsme mezi nimi nenašli žádnou významovou podobnost. Zařadili jsme sem slova: *mužik*, *skřítek*, což jsou v podstatě synonyma pro *trpaslíka*, dále slova *hora* a *žirafa*, ta nebyla uznána, protože označovala věc

a zvíře a nikoliv osobu, popřípadě bytost. Jednoznačně jsme vyřadili i slova *malý* a *Sněhurka*, která nedávala žádný smysl jako antonyma ke slovu *trpaslík*.

Nejčastěji žáci doplňovali jedno slovo, některé výjimky doplnily i dvě či tři slova. Jedenáct žáků – čtyři chlapci a sedm dívek, nedoplnilo žádné antonymum. I přesto, že doplňovaných slov bylo méně, než jak tomu bylo u slova *zabít*, považujeme výsledek a celkový počet doplněných slov za uspokojivý.

Antonyma ke slovu *chudoba*:

Antonyma	Četnost
Bohatství	23
Bohatý	11
Bohatost	10
Boháč	2
Zazobanost	1
Miliardářství	1
Dobré bydlo	1

Tabulka 17: Antonyma ke slovu *chudoba* – chlapci

$n = 46$

Antonyma	Četnost
Bohatství	41
Bohatý	6
Boháč	3
Bohatost	4
Milionář	1

Tabulka 18: Antonyma ke slovu *chudoba* – dívky

$n = 52$

Ve Slovníku českých synonym a antonym jsou ke slovu *chudoba* uvedena tato antonyma: *bohatství*, *zámožnost*, *jmění*, *bohatost* (*námětu*), *hojnost* a *vydatnost*. Z uvedených slov žáci doplnili slovo *bohatství* – dvacet tři chlapců a čtyřicet jedna dívek, tzn. šedesát čtyři žáků, což je více než polovina. Dále z uvedených slov žáci doplnili slovo *bohatost* – deset chlapců a čtyři dívky, ačkoliv se domníváme, že šlo spíše o špatný tvar slova *bohatství*, než o záměrně volené slovo. Žáci často volili slova *bohatý* a *boháč*. Za zajímavá doplněná slova považujeme slova *zazobanost*, *milionář*, *miliardářství* a především slovní spojení *dobré bydlo*, zde musíme vyzdvihnout fakt, že spojení bylo napsáno bez chyby.

Uznána nebyla tato slova: *zbohatl*, *žebrák*, *chudobší* a *kámen*. Často se opakovaly i chyby ve slovech – například *bohactví* a *bohadství*.

Žáci doplňovali nejčastěji jedno slovo. Dvě slova doplnili dva chlapci a dvě dívky. Deset žáků – šest chlapců a čtyři dívky, nedoplnilo žádné antonymum.

Antonyma ke slovu *hluboký*:

Antonyma	Četnost
Mělký	11
Vysoký	8
Plytký	4
Nehluboký	2
Plochý	1

Tabulka 19: Antonyma ke slovu *hluboký* – chlapci

$n = 25$

Antonyma	Četnost
Plytký	12
Vysoký	3
Mělký	2
Na hladině	1
Nehluboký	1
Plochý	1

Tabulka 20: Antonyma ke slovu *hluboký* – dívky

$n = 23$

Ve Slovníku českých synonym a antonym jsou ke slovu *hluboký* uvedena tato antonyma: *mělký*, *vysoký* (*tón*). Slovo *mělký* doplnilo jedenáct chlapců a dvě dívky – třináct žáků, což je překvapivě nízký počet žáků a žáci pravděpodobně neznají tuto dvojici slov. Slovo *vysoký* doplnilo osm chlapců a tři dívky, není však zcela jasné, jestli žáci doplňovali tohle slovo v souvislosti s tónem, nebo jestli šlo pouze o špatné uvažování. Dále žáci doplňovali slova: *plytký*, *nehluboký*, *plochý* a *na hladině*.

Neuznali jsme následující slova: *nízký*, *široký*, *hlubší*, *malý*, *prázdný*, *vyvýšený*, *obrovitanský*, *vystouplý*, *pískový*, *nejhlubší* a *plný*. Tato slova nebyla svým významem opačného významu ke slovu *hluboký*.

Ani jedno antonymum nedoplnilo dvacet sedm chlapců a třicet tři dívek – celkem šedesát žáků, což je pro nás velmi neuspokojivý výsledek. Jedno slovo doplnilo dvacet tři

chlapců a dvacet dva dívek – celkem čtyřicet pět žáků. Pouze tři chlapci doplnili dvě slova. Největší problém měli žáci podle výsledků právě se slovem *hluboký*.

Antonyma ke slovu *ostrý*:

Antonyma	Četnost
Tupý	49
Rozmazaný	2
Nenabroušený	1

Tabulka 21: Antonyma ke slovu *ostrý* – chlapci

$n = 51$

Antonyma	Četnost
Tupý	44
Jemný	5

Tabulka 22: Antonyma ke slovu *ostrý* – dívky

$n = 49$

Ve Slovníku českých synonym a antonym jsou ke slovu *ostrý* uvedena jako antonyma tato slova: *tupý*, *pozvolný (svah)*, *hladký*, *jemný*, *slepý (náboj)*, *mdlý (jídlo)*, *mírný (bolest)*, *nejasný*, *neurčitý*, *otupělý* a *zastřený*. Slovo *tupý* doplnilo čtyřicet devět chlapců a čtyřicet čtyři dívek – devadesát tři žáků, což je více než polovina. Slovo *jemný* doplnilo pět dívek. Dva chlapci doplnili slovo *rozmazaný*, ve spojitosti s fotografií.

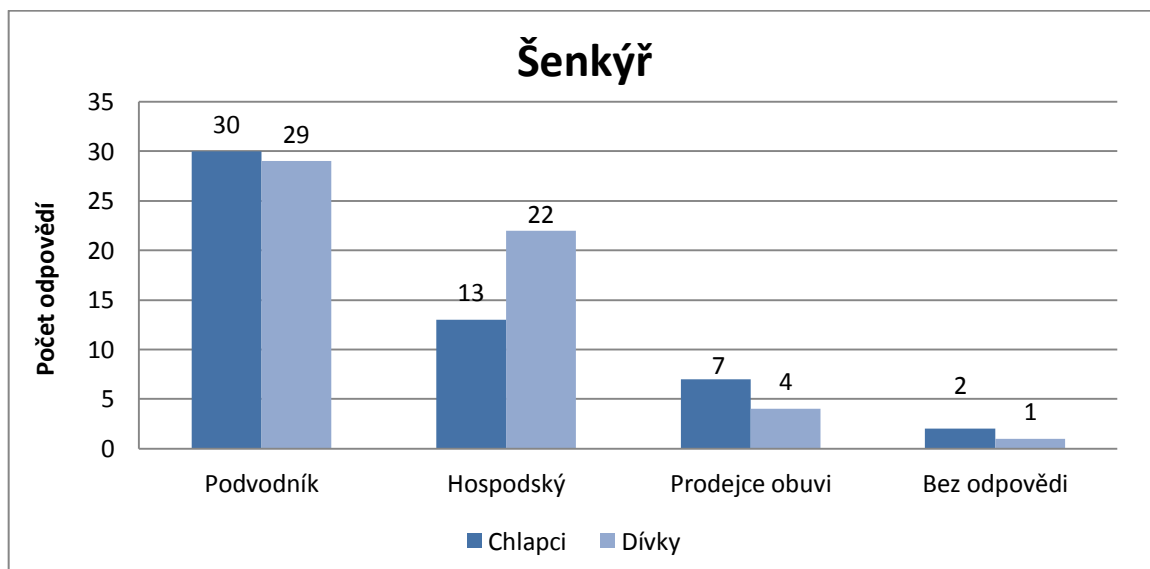
Jako antonyma nebyla uznána tato slova: *ostřejší*, *kulatý*, *zaoblený*, *měkký*, *tupší*, *nejtupší* a *zlomený*.

Pouze jeden chlapec a sedm dívek nedoplnilo žádné antonymum. Jedno slovo doplnilo padesát chlapců a čtyřicet devět dívek – celkem devadesát devět žáků a tento výsledek je pro nás velmi uspokojivý a to i přesto, že ke slovu *ostrý* doplnili žáci nejméně různých slov. Pouze jeden žák doplnil slova dvě.

6. Archaismy, historismy a neologismy

Archaismy, historismy i neologismy jsou hodnoceny zvlášť. Odpovědi jsou znázorněny v grafech a opět rozděleny na chlapce a dívky. Na základě získaných bodů za správné odpovědi jsme na závěr shrnuli výsledky do grafů pro lepší srovnání, jak na tom žáci jsou s pasivní znalostí námi vybraných slov.

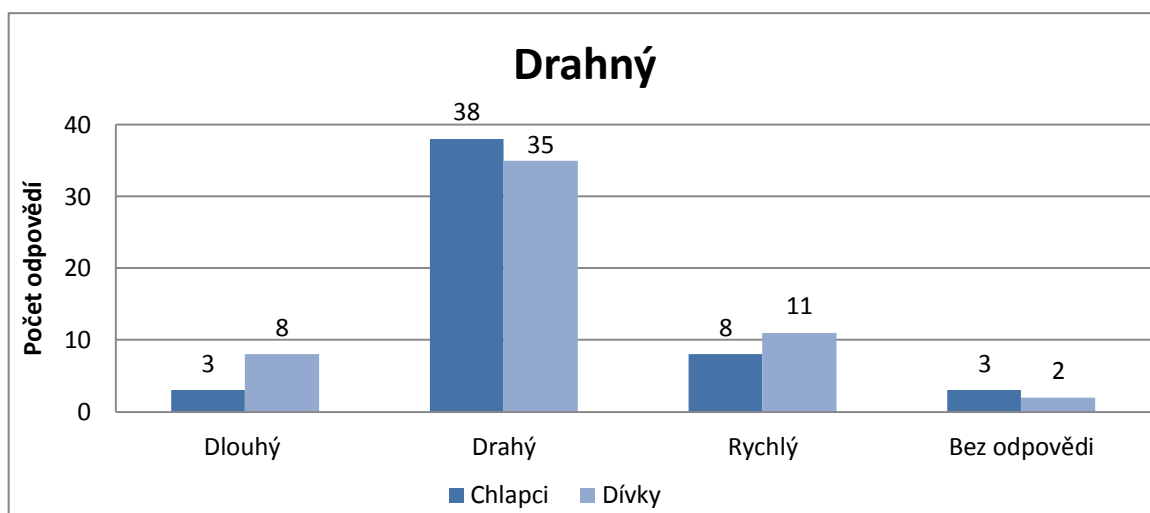
ARCHAISMY:

Graf 5: Odpovědi žáků u archaismu šenkýř

$n = 108$

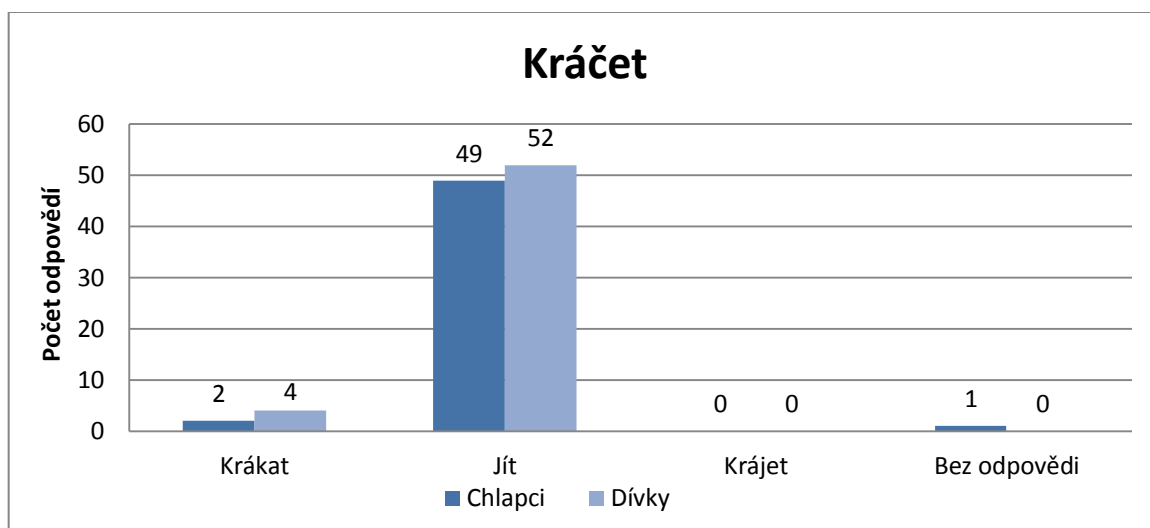
Správnou odpovědí je: *hospodský*. Pouze třicet pět žáků označilo jako správný význam slovo *hospodský*, což není ani polovina tázaných žáků, úspěšnější v tomto případě byly dívky. V grafu 5 vidíme, že padesát devět žáků (více než polovina) označilo jako správný význam slovo *podvodník*. Žáci pravděpodobně málo přemýšleli a špatně četli a slovo *šenkýř* si zřejmě zaměnili za slovo *šejdíř*. Odpověď *prodejce obuvi* označilo celkem jedenáct žáků. Tři žáci neoznačili ani jednu nabízenou odpověď. Většina tázaných žáků význam tohoto archaismu nezná, což je zarážející, protože slovo *šenkýř* není až tak netypické a vyskytuje se i v lidových písních a v knihách. Výsledný graf nás překvapil, protože jsme předpokládali, že žáci slovo *šenkýř* znají, tento předpoklad se nám ale vzápětí při shromažďování výsledků vyvrátil.

Graf 6: Odpovědi žáků u archaismu drahný

$n = 108$

Správnou odpovědí je: *dlouhý*. V grafu 6 bohužel vidíme, že správně odpovědělo pouze devět žáků – lépe zde na tom byly opět dívky. Opět se zde ukázalo, že žáci příliš nepřemýšleli a málo četli, protože celkem sedmdesát tři žáků označilo jako odpověď slovo *drahný*. Slovo *rychlý* jako odpověď označilo devatenáct žáků. Pět žáků neoznačilo žádnou odpověď. Slovo *drahný* není tolik známé jako například *šenkyř*, ale i přesto je výsledný počet žáků, kteří odpověděli správně, neuspokojivý.

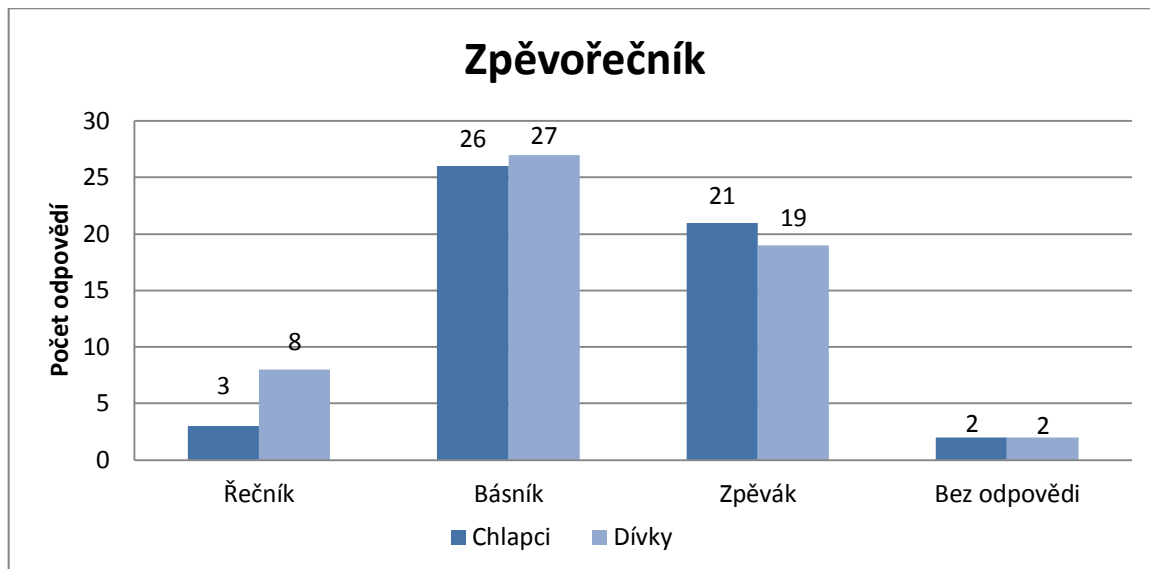

Graf 7: Odpovědi žáků u archaismu kráččet

$n = 108$

Správnou odpovědí je: *jít*. V grafu 7 vidíme, že správně odpovědělo sto jedna žáků, což je 93 %. Slovo *krákat* označilo jako svoji odpověď šest žáků, slovo *krájet* žádný žák a bez

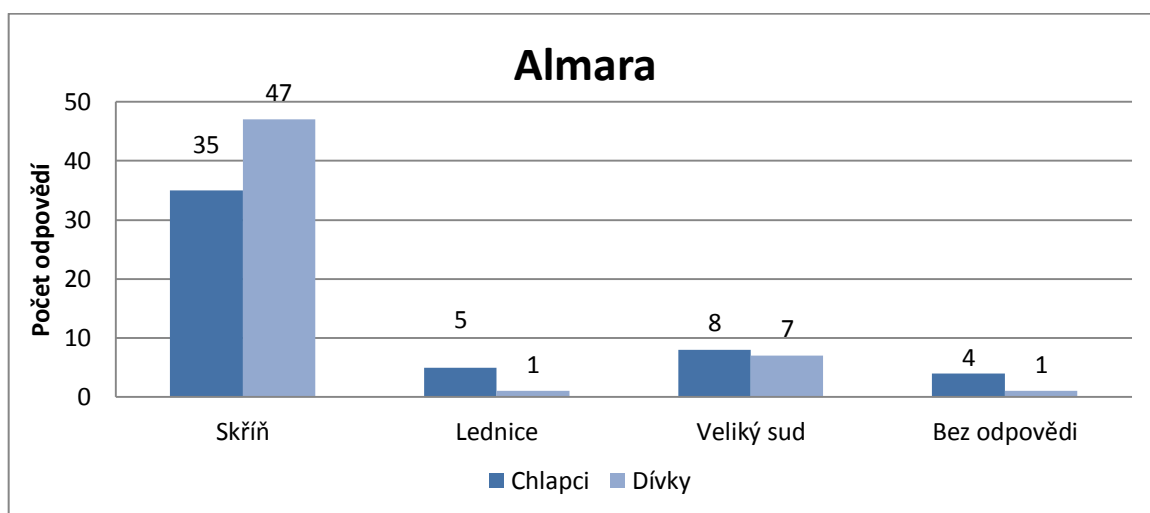
odpovědi odevzdal dotazník pouze jeden žák. Slovo *kráčet* je většině žáků známé a s výsledkem jsme spokojeni.

Graf 8: Odpovědi žáků u archaismu zpěvořečník

n = 108

Správnou odpovědí je: *básník*. V grafu 8 vidíme, že tuto odpověď zvolilo padesát tři žáků. Odpověď *řečník* označilo jedenáct žáků a odpověď *zpěvák* čtyřicet žáků. Žádné slovo nezakroužkovali čtyři žáci. Téměř polovina žáků zvolila správnou odpověď, výsledek je proto uspokojivý.

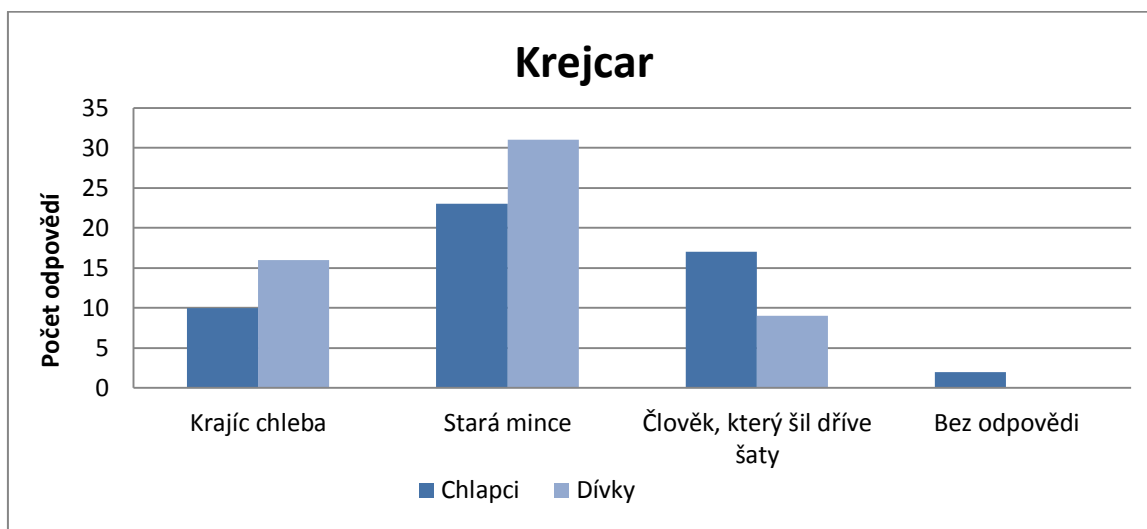
Graf 9: Odpovědi žáků u archaismu almara

n = 108

Správnou odpovědí je: *skříň*. Tuto odpověď označilo jako správnou osmdesát dva žáků. Odpověď *lednice* označilo šest žáků a odpověď *veliký sud* patnáct žáků. Bez odpovědi

bylo odevzdáno pět dotazníků. Vysokou četnost správných odpovědí přičítáme tomu, že slovo *almara* se vyskytuje v knihách a také tomu, že tohle slovo mohou užívat stále i prarodiče tázaných žáků.

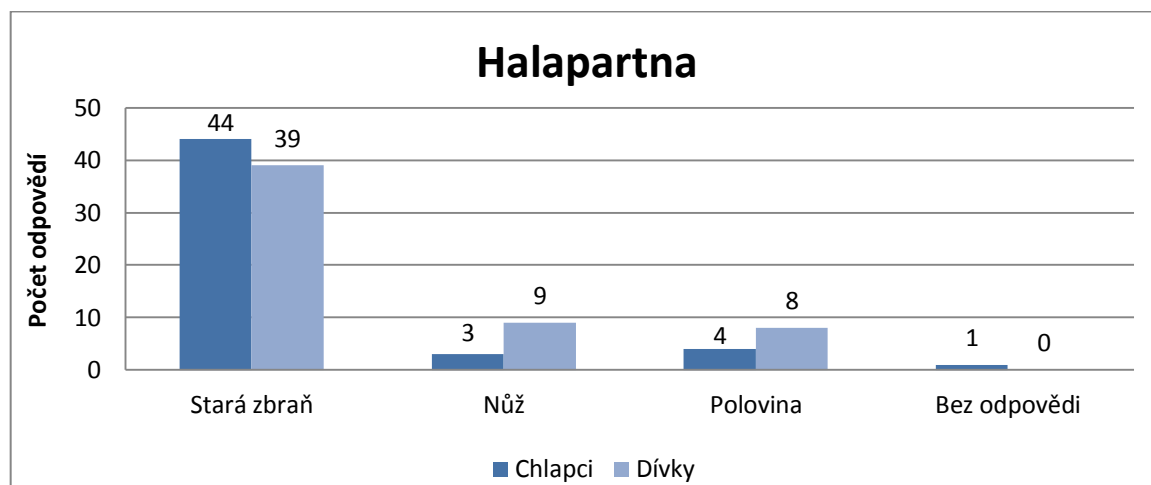
HISTORISMY:

Graf 10: Odpovědi žáků u historismu krejcar

$n = 108$

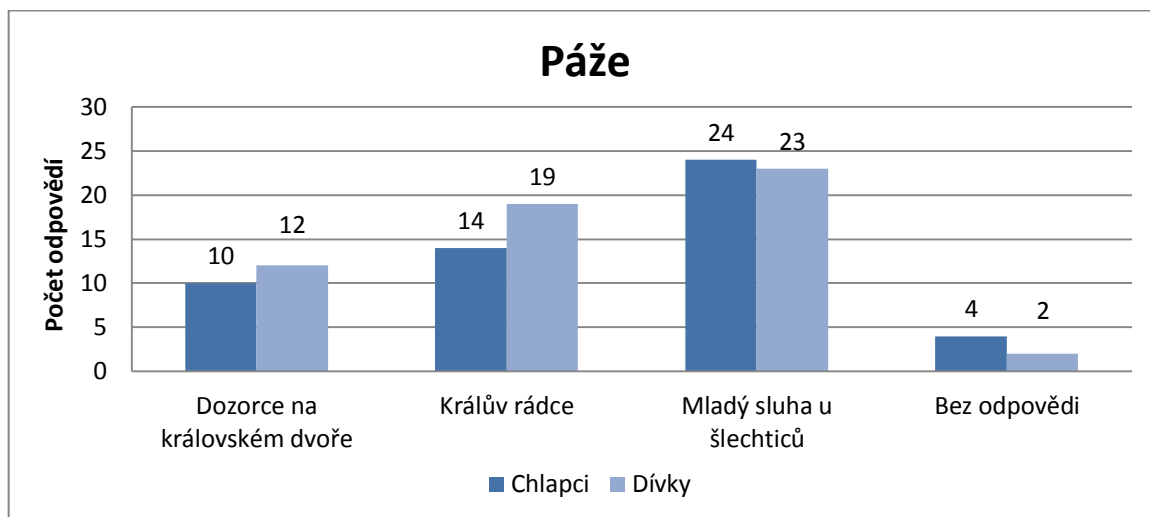
Správnou odpovědí je: *stará mince*. Tuto odpověď zvolilo padesát čtyři žáků, tedy polovina tázaných. Odpověď *krajíc chleba* zvolilo dvacet šest žáků a odpověď *člověk, který šil dříve šaty*, zvolilo dvacet šest žáků. Bez odpovědi odevzdali dotazník dva žáci. Chlapci byli v tomto případě horší než dívky. Výsledky by však mohly být lepší, protože slovo *krejcar* se vyskytuje v knihách i v některých českých klasických pohádkách.

Graf 11: Odpovědi žáků u historismu halapartna

$n = 108$

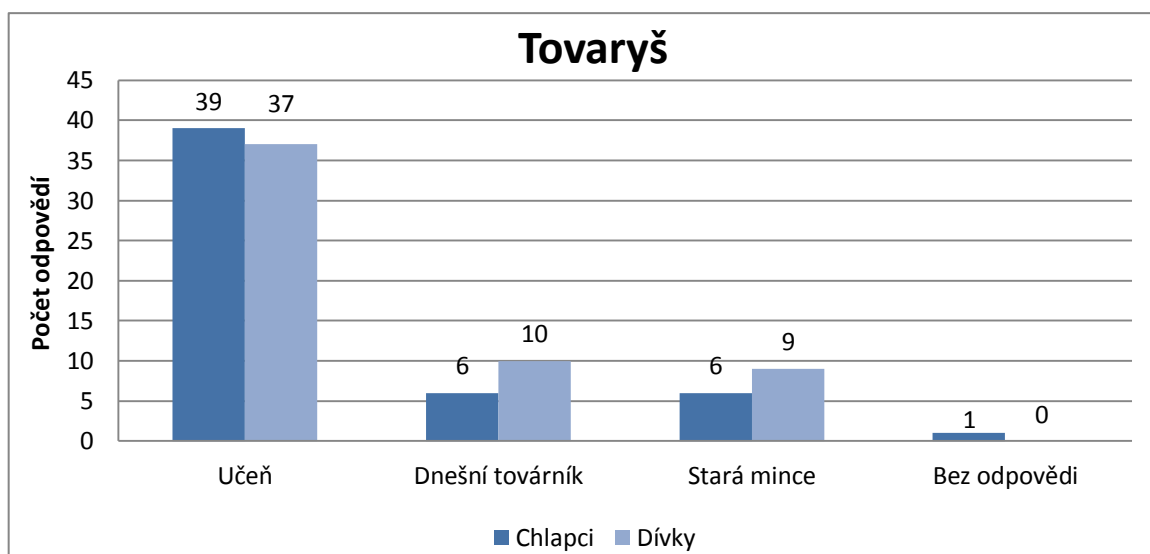
Správnou odpovědí je: *stará zbraň*. Tuto odpověď zvolilo osmdesát tři žáků, což je více než polovina žáků. Odpověď *nůž* zvolilo dvanáct žáků, a to převážně dívky a odpověď *polovina* zvolilo dvanáct žáků, taktéž více dívek. Bez odpovědi odevzdal dotazník pouze jeden žák. Špatně odpovídaly spíše dívky, což si vysvětlujeme tím, že chlapci mohou znát význam slova pravděpodobně z počítačových her, které dívky nehrají. I přesto jsme s tímto výsledkem spokojeni, protože význam slova zná většina dotazovaných žáků.

Graf 12: Odpovědi žáků u historismu páže

$n = 108$

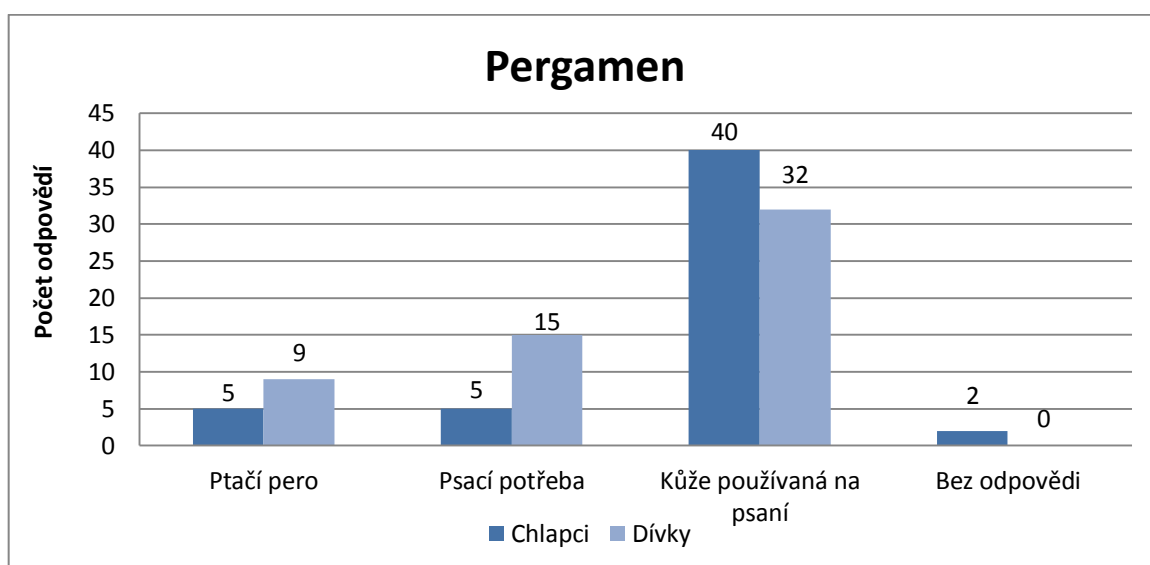
Správná odpověď je: *mladý sluha u šlechticů*. Jak vidíme v grafu 12, správně odpovědělo čtyřicet sedm žáků, což je téměř polovina. Často žáci volili i odpověď *královův rádce* – celkem třicet tři žáků. Odpověď *dozorce na královském dvoře* zvolilo dvacet dva žáků. Bez odpovědi odevzdalo dotazník šest žáků. Význam slova *páže* zná pouze polovina žáků, přesto se domníváme, že slovo samotné žáci znají, jen neznají jeho správný význam.

Graf 13: Odpovědi žáků u historismu tovaryš

$n = 108$

Správnou odpovědí je: *učeň*. V grafu 13 vidíme, že odpověď zvolilo sedmdesát šest žáků, což je více než polovina. Odpověď *dnešní továrník* zvolilo šestnáct žáků a odpověď *stará mince* patnáct žáků. Bez odpovědi odevzdal dotazník jeden žák. To, že více než polovina žáků zná správný význam, si vysvětlujeme tím, že slovo tovaryš se často vyskytuje v českých klasických pohádkách.

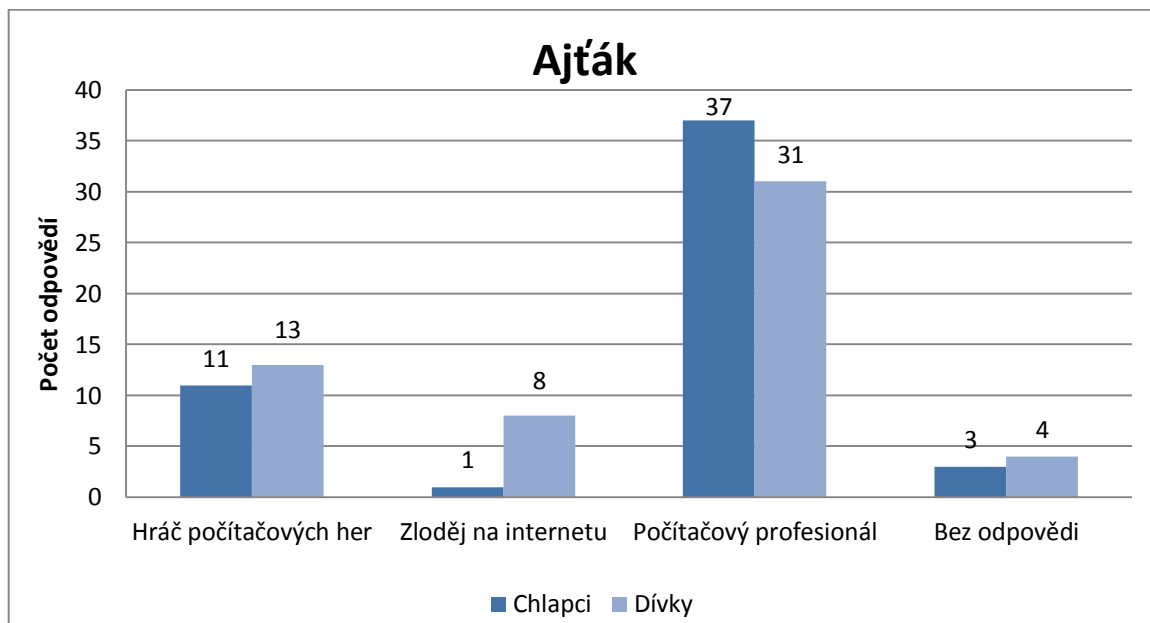
Graf 14: Odpovědi žáků u historismu pergamen

$n = 108$

Správná odpověď je: *kůže používaná na psaní*. Tuto odpověď zvolilo sedmdesát dva žáků, což je opět více než polovina. Odpověď *psací potřeba* zvolilo dvacet žáků, ale tuto odpověď nelze považovat zcela za špatnou, protože *pergamen* z významového hlediska je

psací potřebou. Odpověď *ptačí pero* označilo čtrnáct žáků. Bez odpovědi odevzdali dotazník dva žáci. Význam slova zná více než polovina žáků a to pravděpodobně proto, že se tohle slovo vyskytuje v pohádkách a v počítačových hrách.

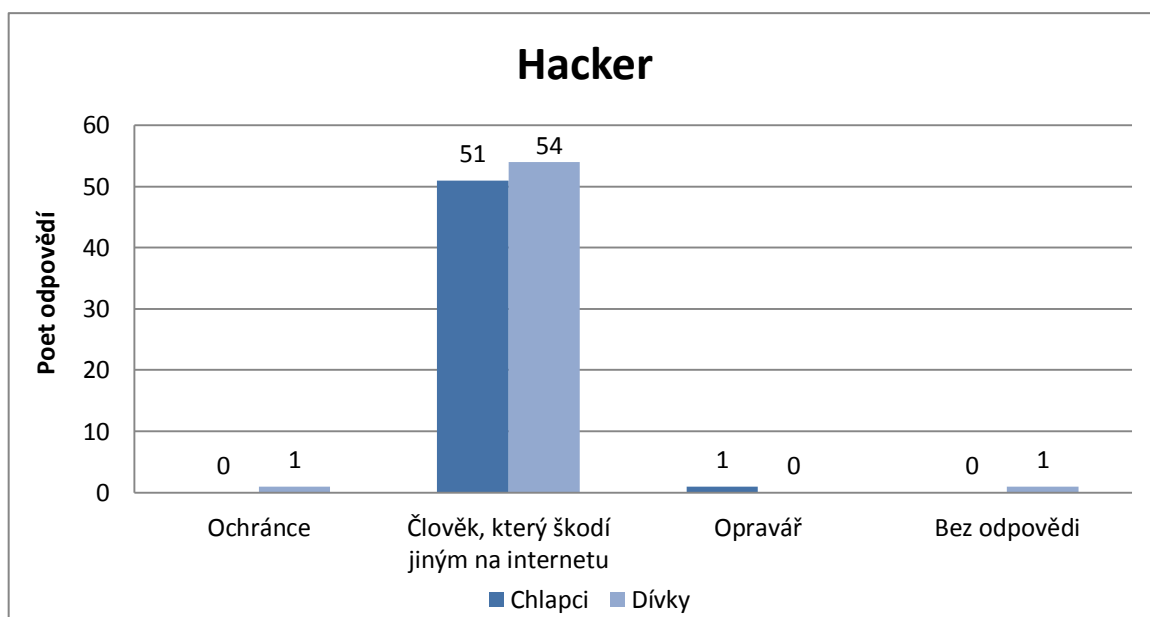
NEOLOGISMY:

Graf 15: Odpovědi žáků u neologismu ajták

$n = 108$

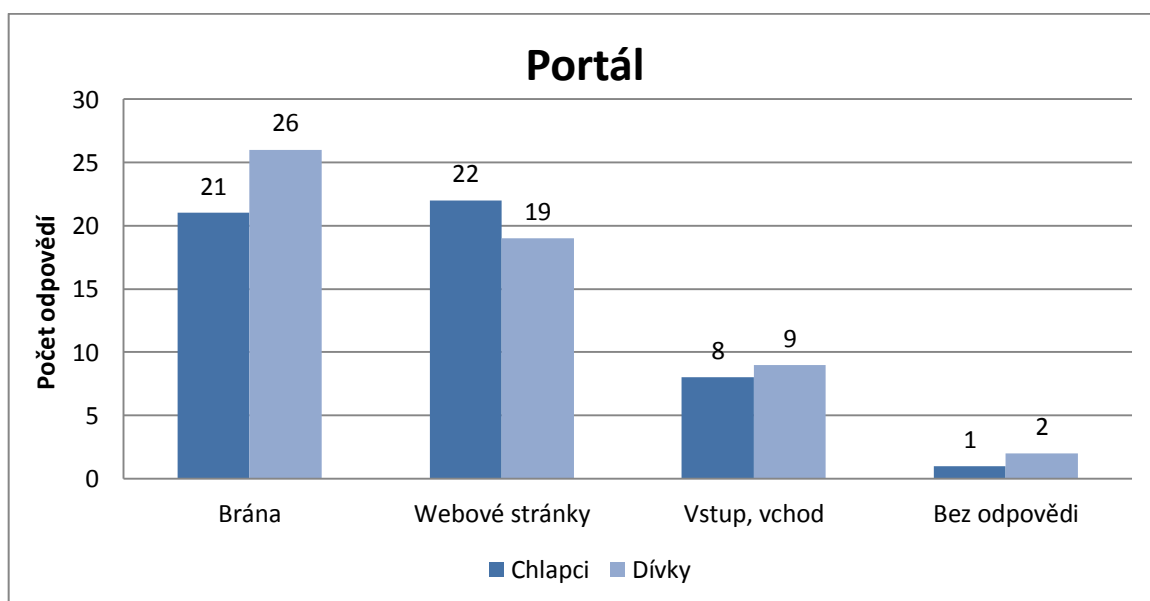
Správná odpověď je: *počítačový profesionál*. Tuto odpověď zvolilo šedesát osm žáků, tedy více než polovina. Odpověď *hráč počítačových her* zvolilo dvacet čtyři žáků. Odpověď *zloděj na internetu* zvolilo devět žáků, většina dívek. Bez odpovědi odevzdalo sedm žáků. V grafu 15 vidíme, že žáci slovo *ajták* znají, ale i přesto čtyřicet žáků nezná správný význam.

Graf 16: Odpovědi žáků u neologismu hacker

$n = 108$

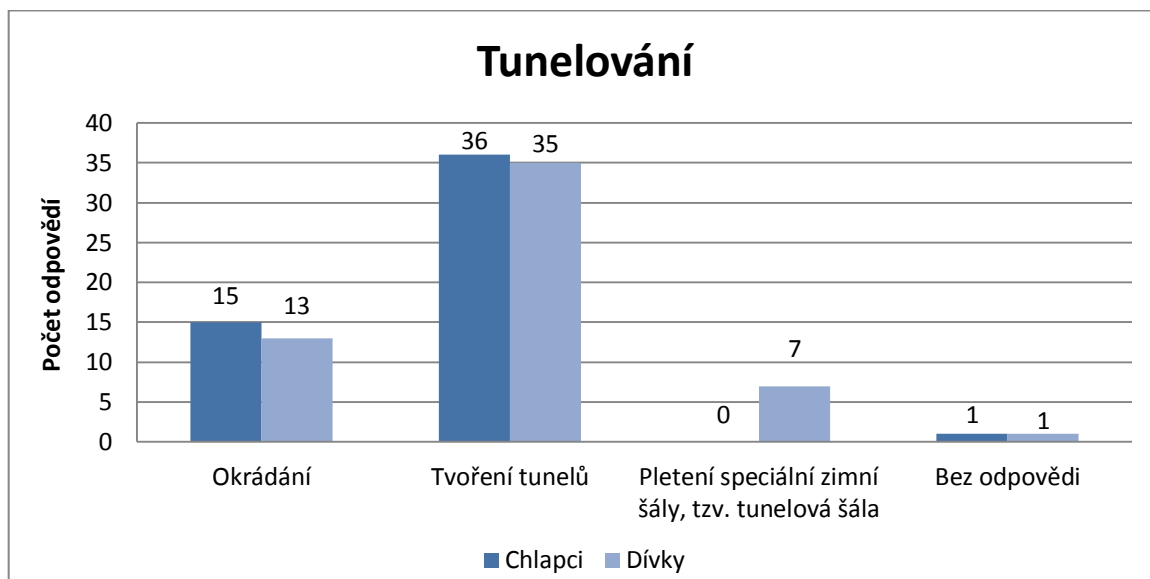
Správná odpověď je: *člověk, který škodí jiným na internetu*. Tuto odpověď zvolilo sto pět žáků, tedy 97 %. Odpověď *ochránce* zvolila jedna žákyně a odpověď *opravář* jeden žák. Bez odpovědi odevzdala dotazník pouze jedna žákyně. Téměř všichni žáci, až na jednotlivce, znají slovo i jeho význam. Tak dobré výsledky jsou pravděpodobně proto, že žáci mají na základní škole v rozvrhu i informační výchovu, kde se učí o počítačích a o internetu a i proto, že se samotné slovo *hacker* v souvislosti s internetem dnes užívá velmi často.

Graf 17: Odpovědi žáků u neologismu portál

$n = 108$

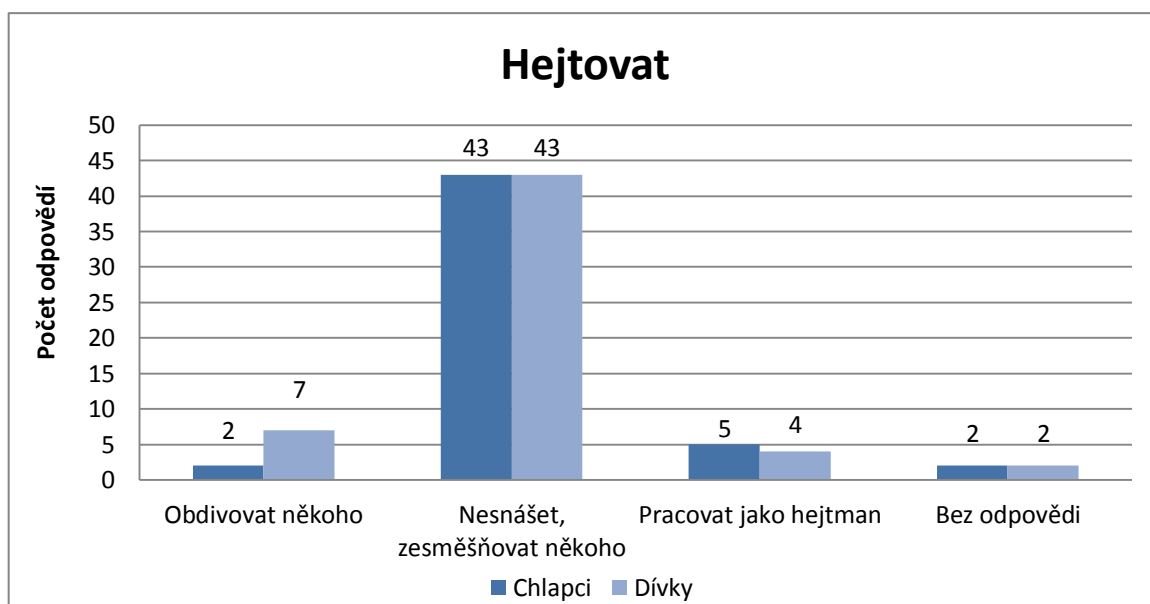
Správná odpověď je: *webové stránky*. Tuto odpověď zvolilo čtyřicet jedna žáků. Odpověď *brána* zvolilo čtyřicet sedm žáků a odpověď *vstup, vchod* zvolilo sedmnáct žáků. Tyto odpovědi ale nelze považovat jednoznačně za špatné, protože jsou samozřejmě jedním z významů slova *portál*, ale náš dotazník byl zaměřen na neologismy. Bez odpovědi odevzdali dotazník tři žáci. Slovo *portál* žáci znají a znají i jeho významy, ale nový význam – *webová stránka* - zná ani ne polovina dotazovaných žáků

Graf 18: Odpovědi žáků u neologismu tunelování

$n = 108$

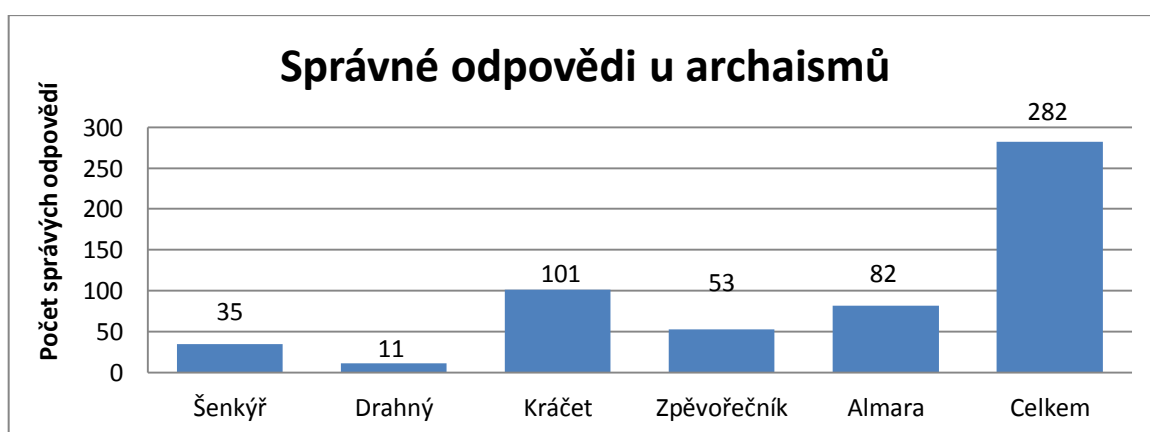
Správná odpověď je: *okrádání*. Správně odpovědělo pouze dvacet osm žáků. Odpověď *tvoření tunelů* zvolilo sedmdesát jedna žáků – více než polovina. Odpověď *pletení speciální zimní šály* zvolilo sedm dívek. Bez odpovědi odevzdali dotazník dva žáci. Význam neologismu *tunelování* nezná více než polovina dotazovaných žáků.

Graf 19: Odpovědi žáků u neologismu hejtovat

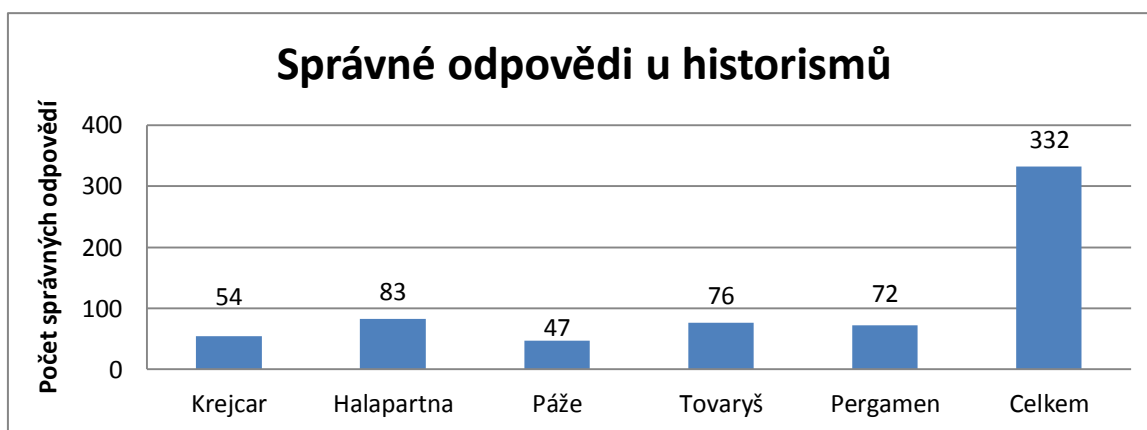
$n = 108$

Správná odpověď je: *nesnášet, zesměšňovat někoho*. Správně odpovědělo osmdesát šest žáků, tedy 80 % dotazovaných žáků. Odpověď *obdivovat někoho* zvolilo devět žáků a odpověď *pracovat jako hejtman* zvolilo také devět žáků. Bez odpovědi odevzdali dotazník čtyři žáci. Slovo *hejtovat* znají téměř všichni dotazovaní žáci a to pravděpodobně proto, že tohle slovo používají ve své komunikaci, především v souvislosti se sociálními sítěmi a internetem.

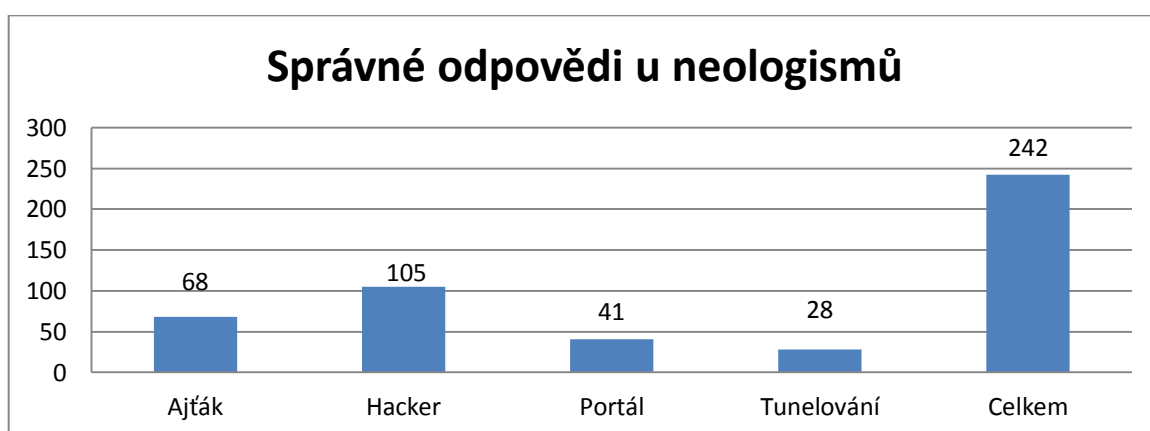
Graf 20: Správné odpovědi u archaismů

$n = 282$

Graf 21: Správné odpovědi u historismů

$n = 332$

Graf 22: Správné odpovědi u neologismů

$n = 242$

Díky grafům 20, 21 a 22 vidíme, že nejlépe dopadli dotazovaní žáci u historismů. Celkový součet správných odpovědí u všech historismů byl 332. Můžeme říci, že více než polovina dotazovaných žáků historismy zná, protože maximální počet správných odpovědí za všechny historismy je 540. V grafu 21 vidíme, že největší problém měli žáci s historismem *páže*, nejmenší potom s historismem *halapartna*. Celková úspěšnost u historismů byla 68 %.

Na druhé pozici pasivní znalosti jsou archaismy, u kterých je celkový součet správných odpovědí 282. Opět můžeme říci, že více než polovina žáků zná archaismy. V grafu 20 vidíme, že největší problém měli žáci s archaismem *drahný*, nejmenší s archaismem *kráčet*. Celková úspěšnost u archaismů byla 52 %.

Nejhůře jsou na tom dotazovaní žáci se znalostí neologismů, kde byl celkový součet správných odpovědí 242, což je téměř polovina odpovědí – 45 %. I přes to můžeme říci, že žáci se poměrně orientují ve významech neologismů. V grafu 22 vidíme, že největší problém měli žáci s neologismem *tunelování*, nejmenší potom s neologismem *hacker*.

7. Vztahy nadřazenosti, podřazenosti a souřadnosti

TRIKO

Jako nadřazené slovo volili žáci nejčastěji slovo *oblečení*, dále slova *oděv* a *prádlo*. Souřadná slova jsme shrnuli do tabulek pro větší přehlednost.

Souřadné slovo	Četnost	Souřadné slovo	Četnost
Kalhoty	40	Kraťasy	2
Mikina	14	Čepice	2
Rifle	6	Sukně	1
Svetr	6	Blůzka	1
Gatě	4	Šaty	1
Ponožky	4	Džíny	1
Tepláky	3	Boty	1
Nátělník	3	Šála	1
Košile	3	Bunda	1

Tabulka 23: Souřadná slova ke slovu triko

$n = 96$

Nejčastěji žáci doplňovali slova *kalhoty*, *mikina* a *rifle*. Žákům se v souvislosti se slovem *triko* vybavovali různé druhy oblečení. Zajímavé je, že žáci užili pro *kalhoty* i tři synonymní výrazy: *rifle*, *gatě* a *džíny*.

Ne všichni žáci chápali správně vztahy nadřazenosti, podřazenosti a souřadnosti a proto jim doplněná slova nebyla uznána. Neuznané hierarchie nebyly buďto logicky uspořádány podle uvedeného příkladu, nebo nedávaly žádný smysl. Celkem nebyly hierarchie uznány jedenácti žákům. Jeden chlapec hierarchii nevyplnil vůbec. Vybrali jsme některé z neuznaných hierarchií jako příklady: *triko* – *látka* – *oblečení*; *triko* – *krátký rukáv* – *oblečení*; *triko* – *mikina* – *bavlna*; *triko* – *oděv* – *oblečení*; *triko* – *dlouhé* – *oblečení*; *triko* – *tílko* – *halenka*; *triko* – *kalhoty* – *čepice*; *triko* – *tričko* – *oblečení*.

UČITEL

Ke slovu učitel přiřazovali žáci již více nadřazených slov. Nejčastějšími hyperonymy byla slova *povolání*, *zaměstnanci* a *škola*. Mezi další doplňovaná slova patří: *profese*, *práce*, *zaměstnání*, *vyučující*, *pracovníci školy* či *lidé*.

Souřadné slovo	Četnost	Souřadné slovo	Četnost
Ředitel	13	Ekonom	1
Učitelka	11	Ajták	1
Žák	9	Sekretářka	1
Opravář	7	Účetní	1
Prodáváč	5	Pošťák	1
Hasič	4	Uklízečka	1
Lékař	4	Zubař	1
Popelář	3	Soudce	1
Kovář	2	Učeň	1
Kuchař	2	Voják	1
Úředník	2	Zpravodaj	1
Právník	2	Policajt	1
Zedník	2	Manažer	1
Školník	2		

Tabulka 24: Souřadná slova ke slovu učitel

n = 77

V souvislosti se slovem *učitel* se dětem nejčastěji jako kohyponymum vybavila slova *ředitel*, *učitelka* a *žák*. Žáci jako kohyponyma volili různé druhy povolání, nejčastěji povolání na podobné úrovni - například *učitel* – *ekonom*, *učitel* – *úředník* nebo *učitel* – *účetní*. Zajímavé jsou asociace, kde žáci přiřadili ke slovu *učitel* názvy povolání, která nejsou příliš podobná tomuto zaměstnání, například *učitel* – *popelář*, *učitel* – *kovář* či *učitel* – *zedník*. Celkem dvacet pět hierarchií nebylo uznáno a to ze stejných důvodů, jako tomu bylo u slova *triko*. Šest žáků hierarchie nedoplnilo vůbec. Opět uvedeme některé z neuznaných hierarchií: *učitel-známky-pravítko*; *učitel-tabule-ředitel*; *učitel-učebnice-škola*; *učitel-učitelka-učitelé*; *učitel-pouzdro-škola* nebo *učitel-děti-učí*. S doplňováním logicky správných hierarchií ke slovu *učitel* měli žáci větší problémy než s doplňováním slov ke slovu *triko*, buďto žáci hierarchii nevyplnili, nebo jejich hierarchie nedávaly smysl.

DUB

Ke slovu *dub* doplňovali nejčastěji žáci hyperonymum *strom* – devadesát pět žáků. Dále žáci doplnili hyperonyma *listnaté stromy* a *rostliny*.

Souřadné slovo	Četnost	Souřadné slovo	Četnost
Buk	34	Jabloň	3
Bříza	23	Borovice	2
Smrk	22	Ořešák	1
Javor	6	Vrba	1
Lípa	4	Jasan	1

Tabulka 25: Souřadná slova ke slovu *dub*

$n = 98$

V tabulce 25 vidíme, že nejčastěji volili žáci jako kohyponyma slova *buk*, *bříza* a *smrk*. Žáci jako kohyponyma doplňovali druhy listnatých stromů, výjimkou jsou *smrk* a *borovice*. Celkem devíti žákům nebyly hierarchie uznány a jeden žák hierarchii vůbec nevyplnil. Opět uvádíme příklady neuznaných hierarchií: *dub* – *listy* – *strom*; *dub* – *větve* – *strom*; *dub* – *dřevo* – *strom*; *dub* – *strom* – *dřevo* nebo *dub* – *buk* – *bříza*. Žáci měli sice správnou myšlenku, ale špatně sestavili hierarchii. U slova *dub* dosáhli žáci lepších výsledků než u slov *učitel* a *triko*. U zmíněných slov oproti tomu projevili žáci větší kreativitu a je tudíž obtížné úspěšnost srovnávat.

KRUŽÍTKO

U slova *kružítko* doplňovali žáci hyperonyma: *školní potřeby*, *rýsovací potřeby*, *pomůcky*, *geometrie*, *psací potřeby* a *potřeby do matematiky*. Žáci vymysleli ke slovu *kružítko* a *učitel* více hyperonym, než k ostatním slovům.

Souřadné slovo	Četnost	Souřadné slovo	Četnost
Pravítko	60	Pouzdro	2
Tužka	17	Guma	1
Pero	11	Nůžky	1
Sešit	2	Papír	1

Tabulka 26: Souřadná slova ke slovu *kružítko*

$n = 95$

Nejčastějšími kohyponymy byla slova: *pravítko*, *tužka* a *pero*. Žáci doplňovali v souřadném vztahu psací potřeby, které užívají běžně každý den ve vyučování. Celkem nebylo uznáno dvanáct hierarchií a jeden žák hierarchii nevyplnil vůbec. Opět uvádíme příklady hierarchií, které jsme neuznali: *kružítko* – *úhloměr* – *pravítko*; *kružítko* – *pravítko* –

tužka; kružítko – jehla – tuha; kružítko – tužka – špička nebo kružítko – kružnice – tuš. Žáci měli opět správnou myšlenku, ale nedovedli ji logicky uspořádat.

8. Přirovnání

V této otázce jsme rozebírali každé zadané slovo zvlášť. Odpovědi jsme zaznamenali do tabulek, včetně počtů žáků, kteří dané slovo doplnili. S ohledem na hypotézu 4 jsme vyhodnocování rozdělili na dívky a chlapce. Za každé přirovnání získali žáci body, na základě jejich počtu budeme srovnávat chlapce a dívky.

JE CHYTRÝ JAKO...

Přirovnání	Četnost	Přirovnání	Četnost
Sova	21	Chytrolín	1
Liška	19	Superpočítač	1
Albert Einstein	12	Mravenec	1
Učitel	8	Rozhlas	1
Rádio	4	Wikipedie	1
Šprt	3	Encyklopedie	1
Včela	3	Vydra	1
Internet	3	Opice	1
Kalkulačka	2	Veverka	1
Vědec	2	Medvěd	1
Kniha	2	Tučňák	1
Výr	2	Počítač	1
Profesor	2	Mobil	1
Delfín	1	Učebnice	1

Tabulka 27: Přirovnání Je chytrý jako... – chlapci

$n = 47$

Chlapci vymysleli dvacet osm přirovnání. Nejčastěji volili slova *sova*, *liška* a *Albert Einstein*. Chlapci používali slova z moderního technického světa: *mobil*, *wikipedie*, *superpočítač*, *počítač* a *internet*. Často užívali přirovnání ke zvířatům: *opice*, *vydra*, *výr*, *delfín*, *veverka* či *mravenec*. Neopomenuli doplnit ani věci, ve kterých můžeme najít moudra: *encyklopedie*, *kniha*, *rozhlas* a *učebnice*. Zajímavá jsou i přirovnání: *chytrolín*, *vědec*, *profesor*, *šprt* a *učitel*. Některá přirovnání nebyla do souhrnu započítána, protože postrádaly smysl a logiku. Jsou to například přirovnání: *Je chytrý jako... – Frankenstein*, *bačkora*, *žárovka*, *tygr* a také *hrom*, *blesk*, *střela*, které žáci akorát přepsali z námi uvedeného příkladu.

Tři požadovaná přirovnání ze zadání doplnilo osmnáct chlapců, z toho více než tři přirovnání vyplnili čtyři chlapci - nejvíce přirovnání bylo sedm: *šprt, chytrolín, superpočítač, kalkulačka, mravenec, včela a liška*. Dvacet devět chlapců doplnilo jedno až dvě přirovnání. Pět chlapců nedoplnilo žádné přirovnání.

Přirovnání	Četnost	Přirovnání	Četnost
Liška	28	Vlk	2
Sova	20	Člověk	2
Učitel	9	Liška Bystrouška	1
Albert Einstein	7	Odysseus	1
Opice	6	Bůh	1
Já	4	Koumák	1
Delfín	4	Prezident	1
Pes	4	Noviny	1
Rys	3	Kniha	1
Počítač	3	Frekvence 1	1
Vydra	3	Král	1
Myš	2	Matematik	1
Encyklopedie	2	Želva	1
Učebnice	2	Vědec	1
Rádio	2	Genius	1
Šprt	2	Border kolie	1

Tabulka 28: Přirovnání Je chytrý jako... – dívky

n = 47

Dívky vymyslely celkem třicet jedna přirovnání. Jak vidíme v tabulce 28, nejčastěji volily dívky slova *liška, sova* a *učitel*. Stejně jako chlapci volily i dívky pojmenování zvířat: *delfín, pes, rys, vlk* a *želva*. Zajímavé odpovědi jsou například: *Border kolie, Frekvence 1, Bůh, genius, Odysseus, matematik, člověk* a *koumák*. Některá přirovnání měly dívky stejné jako chlapci: *učebnice, kniha, rádio, encyklopedie, Albert Einstein* a *počítač*. I u dívek nebyla některá přirovnání započtena: *veš, hloupý Honza, auto, mozek, poleno, druhá světová a opět gepard, střela* a *blesk*.

Tři požadovaná přirovnání doplnilo dvacet šest dívek - z toho sedm dívek doplnilo více než tři. Nejvíce bylo doplněno pět přirovnání: *liška, matematik, učebnice, sova, člověk* a *opice*. Dvacet jedna dívek doplnilo jedno až dvě přirovnání. Devět dívek mělo přirovnání špatně nebo nic nedoplnily.

JE VYSOKÝ JAKO...

Přirovnání	Četnost	Přirovnání	Četnost
Strom	23	Empire State Building	1
Žirafa	18	Budova	1
Obr	10	Topol	1
Mrakodrap	9	Největší budova na světě	1
Hora	6	Mount Everest	1
Dům	6	Hrad	1
Věž	6	Komín	1
Panelák	5	Stožár	1
Sloup	4	Rozhledna	1
Slon	4	Pohoří	1
Dub	2	Zed'	1
Eiffelova věž	2	Škola	1
Jeřáb	2	Tyčka	1
Lampa	2		

Tabulka 29: Přirovnání Je vysoký jako... – chlapci

$n = 48$

Chlapci vytvořili celkem dvacet sedm různých přirovnání. Nejčastěji doplňovali slova *strom*, *žirafa* a *obr*. Chlapci často přirovnávali k věcem, které jsou typické vlastností výšky: *sloup*, *hora*, *mrakodrap*, *dub*, *jeřáb*, *komín*, *stožár*, *topol*, *věž* a *rozhledna*. Zajímavá jsou i tato přirovnání: *panelák*, *Eiffelova věž*, *lampa*, *Mount Everest*, *Empire State Building*, *největší budova na světě* či *hrad*. Uznána jako přirovnání nebyla tato slova: *mikroskop*, *most*, *auto*, *židle* a *trpaslík* – většinou se jednalo o nesmyslná přirovnání.

Tři přirovnání doplnilo dvacet šest chlapců. Dvacet dva chlapců doplnilo jedno až dvě přirovnání. Čtyři chlapci doplnili přirovnání špatně nebo vůbec nic nedoplnili.

Přirovnání	Četnost	Přirovnání	Četnost
Žirafa	29	Já	2
Strom	28	Skála	2
Sloup	11	Topol	1
Panelák	10	Stožár	1
Hora	9	Štafle	1
Obr	9	Jasan	1
Mrakodrap	8	Bidlo	1
Věž	7	Avatar	1
Eiffelova věž	6	Jedle	1
Dům	6	Maják	1
Tyčka	5	Velká čínská zeď	1
Slon	5	Pyramida	1
Žebřík	2	Výškáč	1
Dub	2	Socha Svobody	1
Smrk	2		

Tabulka30: Přirovnání Je vysoký jako... – dívky

$n = 53$

Dívky vytvořily dvacet devět různých přirovnání. Nejčastěji doplňovaly slova: *žirafa*, *strom* a *sloup*. Dívky často přirovnávaly ke stromům: *smrk*, *dub*, *jedle*, *topol* a *jasan*. Zajímavé jsou odpovědi: *štafle*, *bidlo*, *pyramida*, *Socha Svobody*, *Velká čínská zeď*, *Eiffelova věž* a *avatar*. Neuznáno bylo pouze jedno slovo a to slovo *rozum*.

Požadavek na tři přirovnání splnilo celkem čtyřicet dívek – z toho jedenáct dívek doplnilo více než tři přirovnání. Nejvíce bylo šest přirovnání: *sloup*, *pyramida*, *věž*, *panelák*, *strom* a *výškáč*. Třináct dívek doplnilo jedno až dvě přirovnání a tři dívky nedoplnily žádné přirovnání.

JE HEZKÝ JAKO...

Přirovnání	Četnost	Přirovnání	Četnost
Květ	13	Sedmikráska	1
Růže	6	Rozkvetlé květy	1
Slunce	5	Čivava	1
Kytka	5	Holka	1
Modelka	3	Já	1
Diamant	3	Z obrázku	1
Páv	3	Z pohádky	1
Nebe	2	Panda	1
Obrázek	2	Surikata	1
Tulipán	2	Štěňátko	1
Model	2	Brad Pitt	1
Beruška	1	Sněženka	1
Víla	1	Princ	1
Kopretina	1	Leonardo di Caprio	1
Poupě	1	Narcis	1
Narval	1	Justin Bieber	1
Tučňák	1	Šperk	1
Léto	1	Naleštěné Ferrari	1

Tabulka 31: Přirovnání Je hezký jako... – chlapci

$n = 39$

Chlapci vymysleli celkem třicet šest různých přirovnání. Nejvíce doplňovali slova *květ*, *růže* a *slunce*. Nejvíce přirovnávali ke květinám: *tulipán*, *kopretina*, *narcis*, *sněženka*, *sedmikráska* a *růže*. Často doplňovali zvířata: *tučňák*, *štěňátko*, *surikata*, *panda*, *čivava*, *narval*, *beruška* a *páv*. Zajímavá jsou přirovnání k slavným osobnostem: *Leonardo di Caprio*, *Brad Pitt* a *Justin Bieber*. Originální je i přirovnání: *Je hezký jako naleštěné Ferrari*. Uznána nebyla tato doplněná slova: *žába* a *ropucha*.

Tři přirovnání doplnilo celkem třináct chlapců – z toho dva více než tři. Dvacet šest chlapců doplnilo jedno až dvě přirovnání a třináct chlapců doplnilo špatné nebo žádné přirovnání. S tímto přirovnáním měli chlapci podle výsledků pravděpodobně největší problém, nasvědčují o tom i nízká čísla u doplněných slov v tabulce 31.

Přirovnání	Četnost	Přirovnání	Četnost
Květina	13	Záchodová deska	2
Obrázek	11	Květ	1
Princezna	8	Surikata	1
Růže	7	Herec	1
Slunce	6	Moře	1
Princ	5	Anděl	1
Štěňátko	4	Jednorožec	1
Diamant	3	Srdce	1
Já	3	Víla	1
Model	3	Hello Kitty	1
Duha	2	Pomněnka	1
Peníze	2	Studánka	1
Hvězdy	2	Perla	1
Nebe	2	Poupě	1
Hříbě	2	Chlapec	1
Ken	2	Dívka	1
Motýl	2	Králíček	1
Západ slunce	2	Justin Bieber	1
Modelka	2	Česká republika	1
Páv	2	Drahokam	1
Koťátko	2	Panenko	1

Tabulka 32: Přirovnání Je hezký jako... – dívky

$n = 51$

Dívky doplnily celkem čtyřicet dva přirovnání. Nejčastěji doplňovaly slova *květina*, *obrázek* a *princezna*. Dívky často přirovnávaly ke zvířatům: *hříbě*, *surikata*, *páv*, *koťátko*, *motýl*, *králíček* či *štěňátko*. Zajímavé jsou odpovědi: *drahokam*, *Česká republika*, *Justin Bieber*, *perla*, *studánka*, *víla*, *anděl*, *moře*, *modelka*, *model*, *Ken*, *jednorožec*, *západ slunce* a *záchodová deska* (tohle přirovnání děti často používají ve vzájemné komunikaci). Uznána nebyla tato přirovnání: *planeta*, *svobodný občan*, *vlkodlak*, *mikina* a *zrcátko*.

Tři přirovnání doplnilo celkem osmnáct dívek – z toho čtyři dívky doplnily více než tři přirovnání. Třicet tři dívek doplnilo jedno až dvě přirovnání a pět dívek nedoplnilo nic.

JE HLOUPÝ JAKO...

Přirovnání	Četnost	Přirovnání	Četnost
Osel	7	Můj brácha	1
Opice	6	Sud	1
Hloupý Honza	5	Tučňák	1
Dub	4	Lemur	1
Poleno	4	Tykev	1
Já	3	Zombie	1
Debil	3	Blbec	1
Fugy	2	Šutr	1
Blázen	1	Šílenec	1
Prase	1	Idiot	1
Cikán	1	Kretén	1
Bezdomovec	1	Moucha	1
Troll	1	Vůl	1
Hovado	1	Slepice	1
Veš	1	Skunk	1
Pařez	1	Čert	1
Krtek	1	Klaun	1
Pták Dodo	1		

Tabulka 33: Přirovnání Je hloupý jako... – chlapci

$n = 44$

Celkem vymysleli chlapci třicet pět různých přirovnání. Jak vidíme v tabulce 33, nejčastěji doplňovali chlapci slova *osel*, *opice* a *hloupý Honza*. Je nutné si ale povšimnout, že počet chlapců, kteří doplnili tato nejčastější slova je oproti ostatním přirovnáním velmi nízký. Chlapci k přirovnání volili vulgarismy: *kretén*, *idiot*, *blbec* nebo *debil*. Často přirovnávali ke zvířatům a různým bytostem: *prase*, *Fugy*, *krtek*, *pták Dodo*, *skunk*, *slepice*, *čert*, *vůl*, *moucha*, *tučňák* a *troll*. Nebyla uznána tato přirovnání: *jáma*, *rokle*, *umyvadlo*, *podlaha*, *dubový stůl*, *papír*, *dveře* a *schody*.

Tři požadovaná přirovnání doplnilo pouze osm chlapců - z toho jeden doplnil sedm přirovnání: *zombie*, *blbec*, *šutr*, *šílenec*, *debil*, *idiot* a *kretén*. Třicet šest žáků doplnilo jedno až dvě přirovnání a osm chlapců doplnilo špatná přirovnání. Tyto výsledky považujeme ve srovnání s ostatními přirovnáními za nejhorší, ale je nutné si uvědomit, že tohle přirovnání je úplně na konci dotazníku a nemůžeme posoudit, jestli žáci opravdu neznali vhodná přirovnání nebo jim pouze nevyšel čas.

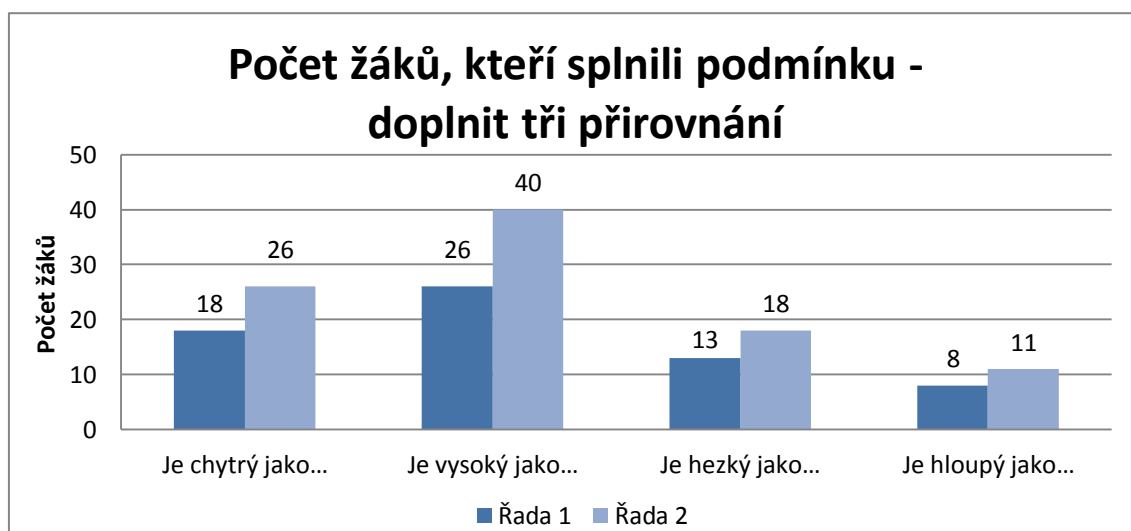
Přirovnání	Četnost	Přirovnání	Četnost
Hloupý Honza	14	Kráva	2
Osel	13	Blbec	2
Dub	6	Pako	2
Pařez	4	Cikán	1
Vůl	3	Já	1
Poleno	3	Medvěd	1
Koza	3	Debil	1
Opice	3	Mr. Bean	1
Hlupák	2	Justin Bieber	1
Dyslektik	2	Trautenberk	1
Čert	2		

Tabulka 34: Přirovnání Je hezký jako... - dívky

$n = 39$

Dívky vymyslely celkem dvacet jedna různých přirovnání. Nejčastěji doplňovaly slova: *hloupý Honza*, *osel* a *dub*. Dívky přirovnávají ke zvířatům: *kráva*, *opice*, *koza*, *vůl* a *medvěd*. Zajímavé odpovědi jsou: *Trautenberk*, *Mr. Bean* a *pako*. I dívky užívají vulgarismy, ale ne v takové míře jako chlapci. Doplnily například slova *blbec*, *hlupák* a *debil*. Jako přirovnání nebyla uznána tato slova: *banán*, *strom*, *špína*, *zajíc*, *škola*, *kružítko*, *papír*, *záchod*, *ježek*, *nic*, *kus olova* a *zed'*.

Tři požadovaná přirovnání doplnilo jedenáct dívek. Dvacet osm dívek doplnilo jedno až dvě přirovnání a sedmnáct dívek mělo přirovnání špatně nebo nedoplnily žádné přirovnání.

Graf 23: Počet žáků, kteří splnili podmínku – doplnit tři přirovnání

$n=108$

V grafu 23 vidíme, že mezi chlapci a dívkami je značný rozdíl. Úspěšnost v doplňování přirovnání hodnotíme podle toho, kolik žáků splnilo podmínku, která byla

v zadání – doplnit alespoň tři přirovnání. Jak vidíme v grafu, úspěšnější v tomto ohledu jsou dívky. Největší rozdíl mezi chlapci a dívkami můžeme pozorovat u přirovnání *Je vysoký jako...*, kdy celkem čtyřicet dívek splnilo námi danou podmínku, což je 72 % dívek. Chlapců splnilo tuto podmínku pouze dvacet šest, což je 50 %. Další patrný rozdíl je u přirovnání: *Je chytrý jako...*, kde jsou opět dívky úspěšnější, stejně jako i u dvou zbývajících přirovnání.

8. SHRnutí VÝSLEDKŮ

Mezi žáky, kteří čtou a mezi těmi, kteří nečtou, byl značný nepoměr. Stejný problém nastal i u poměru žáků s lepším hodnocením a žáků s horším hodnocením. Pozornost jsme proto zaměřili pouze na srovnávání chlapců a dívek, jejichž počty byly téměř shodné.

Na základě dotazníků jsme zjistili, že 73 % dotazovaných žáků se věnuje četbě i mimo povinnou četbu. Tento výsledek byl pro nás překvapující, protože jsme předpokládali, že většina žáků o četbu nemá zájem. Tento předpoklad nám byl vyvrácen a jsme potěšeni, že žáci mají stále zájem o četbu, ať už o knihy, internetovou četbu nebo časopisy.

Dotazování žáci mají v oblasti synonym dobrou slovní zásobu, dohromady vymysleli žáci 164 synonym. Na každého žáka tak připadá jedno a půl synonyma. Se znalostí a schopností vytvářet synonyma jsou na tom lépe, dle výsledků našeho šetření a grafu 4, chlapci než dívky. Chlapci vymýšleli více rozmanitých synonym než dívky. Bohužel u každého výrazu nebyla vždy více než polovina žáků schopna vytvořit tři požadovaná synonyma, což považujeme za velký nedostatek v této oblasti slovní zásoby a považujeme za nutné žáky v této oblasti více rozvíjet. Největší problém měli žáci s výrazem *dělat*, nejmenší potom s výrazy *dívat se* a *dívka*. Většinou žáci vymysleli jedno, maximálně dvě synonyma. Našly se samozřejmě i výjimky, které vytvořily i pět či šest synonym a zvýšily tak celkový průměr. Na základě těchto výsledků nám bylo vyvráceno tvrzení hypotézy H_1 .

V oblasti antonym jsou na tom se slovní zásobou žáci hůře než u synonym. Problémy žákům dělalo vymyslet antonyma ke slovu *chudoba*, paradoxně s doplňováním antonym ke slovu *trpaslík* již takové problémy neměli. Důležité je zmínit, že žáci doplňovali pouze zřídka nesmysly a často vymýšleli zajímavá a originální antonyma.

Co se týče pasivní znalosti archaismů, historismů a neologismů, žáci se v této oblasti s ohledem na námi vybraná slova orientují velmi dobře. Nejhůře dopadli žáci ve znalosti neologismů, kde neznali význam slova *tunelování* a nový význam slova *portál*. Nejlépe jsou na tom se znalostí historismů, což je poměrně překvapivé zjištění, které je ale pravděpodobně ovlivněno i tím, že žáci hrají počítačové hry. Ve znalosti archaismů na tom byly lépe dívky než chlapci. Největší problém měli žáci se znalostí významu slov *drahný* a *šenkýř*. U historismů na tom byli lépe chlapci než dívky, potvrdila se nám tak hypotéza H_3 . Největší problém měli žáci se znalostí významu slova *páže*. U neologismů na tom byli ve výsledku lépe chlapci. Mezi chlapci a dívkami ale nebyl až tak velký rozdíl v jejich znalostech. Ve škole by se však mělo vyučování zaměřit i na užívání neologismů, jejichž významy si nejsou žáci příliš jistí. Na základě grafů 20, 21 a 22 nám byla vyvrácena hypotéza H_2 .

Přesvědčili jsme se, že lépe se orientují v historismech a archaismech. Je opět nutné brát zřetel na to, že žákům bylo předloženo pouze patnáct vybraných slov a není proto možné tento výsledek považovat za zhodnocení komplexní slovní zásoby žáků v oblasti archaismů, historismů a neologismů.

Slovní zásoba z pohledu na vztahy nadřazenosti, podřazenosti a souřadnosti je u dotazovaných žáků na dobré úrovni. Žáci se snažili vymýšlet zajímavá kohyponyma, ale ne všichni se orientovali v logice a řádu hierarchií, největší problém měli žáci u slova *kružítka*, kde hierarchii nedokázalo vyplnit dvanáct žáků, a to i přesto, že by jim tato oblast měla být ze základní školy blízká. Nejmenší problém měli u slova *učitel*, zde správnou hierarchii nevytvořilo pouze šest žáků. I přesto jsme ale s výsledky spokojeni, protože žáků, kteří hierarchie dokázali správně logicky i významově vytvořit, bylo mnohem více.

Při doplňování přirovnání mohli žáci asi nejvíce zapojit svoji kreativitu. Nejvíce kreativní byli žáci u přirovnání *Je vysoký jako...*, nejméně potom u přirovnání *Je hloupý jako...*, u kterého jsme předpokládali větší úspěšnost. Více kreativní při vymýšlení přirovnávání byly dívky, které vymyslely celkem devadesát pět přirovnání. Chlapci vymysleli šedesát pět přirovnání a častěji volili stejná slova jako jiní chlapci. Na základě tohoto tvrzení došlo k vyvrácení hypotézy H₄.

Na začátku empirické části byly stanoveny tyto hypotézy:

H₁: *Ve vytváření synonym jsou úspěšnější dívky než chlapci.*

Na základě empirického šetření jsme dospěli k závěru, že ve tvoření synonym jsou úspěšnější chlapci než dívky, což nám potvrzuje i graf 4. Chlapci byli ve vymýšlení synonym více nápadití a kreativní. Podmínka na vytvoření tří synonym k daným výrazům byla u chlapců splněna 73krát a u dívek 76 krát. Z tohoto pohledu jsou chlapci a dívky na stejné úrovni. Došli jsme k závěru, že chlapci jsou sice kreativnější, ale v plnění podmínek na tom byli stejně jako dívky, proto nemohla být tato hypotéza vyvrácena ani potvrzena.

H₂: *Žáci se orientují lépe v neologismech, než v archaismech a historismech.*

Na základě šetření jsme zjistili, že se žáci orientují lépe v historismech a archaismech, kdežto ve znalosti námi předložených neologismů žáci často tápali a neznali nové významy těchto výrazů. Celkově získali žáci za správné odpovědi u neologismů nejnížší počet bodů – 242 bodů. U archaismů získali 282 bodů a u historismů 332 bodů. Na základě těchto čísel a grafů 20, 21 a 22 jsme došli k závěru, že žáci znají nejlépe historismy. Tato hypotéza nám proto byla vyvrácena.

H₃: *Chlapci znají historismy lépe než dívky.*

Na základě výsledků jsme došli k závěru, že chlapci znají historismy lépe než dívky. Chlapci získali za správnou znalost historismů celkem 170 bodů, dívky získaly 162 bodů za správné odpovědi. Tato hypotéza nám byla potvrzena.

H₄: *Ve vytváření přirovnání jsou úspěšnější chlapci než dívky.*

Díky výsledkům z empirické části jsme došli k závěru, že úspěšnější a kreativnější ve vytváření přirovnání jsou dívky, a to zejména proto, že dívky vymyslely celkem 95 přirovnání a chlapci 65 přirovnání. Podmínky na doplnění tří přirovnání splnilo celkově více dívek než chlapců – dívky tuto podmínku splnili 95krát, chlapci pouze 65krát. Tato hypotéza nám byla na základě těchto poznatků vyvrácena.

Schopnost žáků využívat svoji slovní zásobu prakticky je poměrně dobrá, v některých oblastech se ale vyskytují malé nedostatky a to zejména v oblasti tvorby synonym, kdy žáci nedokáží vytvořit alespoň tři synonyma. Totožný problém mají žáci i u přirovnání, kdy často uvažují poměrně omezeně a vymyslet tři přirovnání je pro ně již poměrně problém. Na těchto nedostacích je proto potřeba pracovat a s žáky se snažit slovní zásobu co nejvíce obohacovat a zapojovat nová slova hlavně do jejich aktivní slovní zásoby. Do výuky je vhodné na začátky vyučovacích hodin zařadit zábavné aktivity se slovy a slovní zásobou. Důležité je samozřejmě žáky rozvíjet a v hodinách je nechat mluvit a nikoliv vést dlouhý učitelský monolog. Podstatná je zejména i četba žáků, která by měla být žákům vhodným způsobem doporučována, v žádném případě nucena, protože to často vede žáky k averzi vůči četbě.

Jak jsme ale zjistili v našem výzkumném šetření, žáci na tom se svojí slovní zásobou nejsou špatně, pouze je nutné tuto zásobu rozvíjet a podporovat.

ZÁVĚR

Hlavním cílem bakalářské práce bylo zjistit, jaký je aktuální stav slovní zásoby námi dotazovaných žáků v jednotlivých oblastech slovní zásoby. Dotazníkové šetření bylo provedeno na třech základních školách v Přerově a zúčastnilo se ho celkem sto osm žáků šestých ročníků. Vracené dotazníky byly roztrženy a každý dotazník byl individuálně ohodnocen. Výsledky dotazníkového šetření byly interpretovány v grafech a tabulkách, které jsou součástí empirické části práce.

Důležitou částí práce je i teoretická část. Ta je rozdělena na pět kapitol, které se věnují teorii slovní zásoby a to především oblastem, kterým se dále věnuje naše dotazníkové šetření. V první kapitole byla charakterizována slovní zásoba, v druhé kapitole významové vztahy ve slovní zásobě. Třetí kapitola se věnovala staršímu školnímu věku z psychologického pohledu, kde jsme se zaměřili na schopnosti a dovednosti, kterými mají žáci tohoto vývojového období disponovat. Čtvrtá kapitola se věnuje charakterizaci znalostí a dovedností žáků, které by žáci měli mít při přechodu z prvního na druhý stupeň základní školy. Pátá kapitola teoretické části je zaměřena na možnosti, popřípadě návrhy, které se dají využít k obohacování slovní zásoby u žáků základních škol.

Empirická část je složena z šesti podkapitol a vychází z našeho dotazníkového šetření. V empirické části jsme si stanovili cíle a hypotézy. Charakterizovali jsme výzkumný vzorek, organizaci a metodiku naší práce. Samostatnou kapitolu tvoří výsledky dotazníkového šetření. V kapitole jsou rozebrány odpovědi našich respondentů. Na tuto kapitolu navazuje shrnutí, kde byly vyvráceny či potvrzeny námi stanovené hypotézy.

Náš výzkum dokázal, že dotazovaní žáci šestých tříd mají vůči jejich věku dostatečnou slovní zásobou. Největší problém dělalo žákům dodržování požadavků na počet doplněných slov – například splnit požadavek na doplnění tří přirovnání nebo tří synonym. Ačkoliv jsou výsledky poměrně dobré, považujeme za důležité, aby se učitelé s žáky zaměřili více na obohacování a procvičování slovní zásoby. Nedílnou součástí obohacování slovní zásoby je četba či poslech mluveného slova, tyto činnosti je rozhodně nutné bez debat zařadit do výuky. Vhodné by bylo do vyučování zařadit činnosti zaměřené na obohacování slovní zásoby – hry se slovy, vypravování nebo rozhovory s dětmi na aktuální témata. Důležité je žákům osvětlovat logické vztahy mezi významy slov a naučit žáky vyhledávat si významy slov ve slovnících, což jejich slovní zásobu do budoucna jistě obohatí.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

1. ČECHOVÁ, Marie. *Čeština - řeč a jazyk*. 3., rozš. a upr. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2011. ISBN 978-80-7235-413-9.
2. DANEŠ, František. *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha: Academia, 1997. ISBN 80-200-0617-6.
3. DANEŠ, František. *O češtině pro Čechy: jazyková příručky*. 2. vyd. Praha: Orbis, 1963. Edice Novinářského studijního ústavu.
4. HAUSER, Přemysl. *Nauka o slovní zásobě*. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980. Učebnice pro vysoké školy.
5. CHRÁSKA, Miroslav a Ilona KOČVAROVÁ. *Kvantitativní metody sběru dat v pedagogických výzkumech*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií, 2015. ISBN 978-80-7454-553-5.
6. CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada, 2007. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1369-4
7. KARLÍK, Petr, Marek NEKULA, Zdenka RUSÍNOVÁ a Miroslav GREPL. *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd. 2., opr. [i.e. 4. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012. ISBN 978-80-7106-624-8.
8. KOCH, Jaroslav a Zdeněk MATĚJČEK. *Psychologie a pedagogika dítěte*. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1960.
9. KROUPOVÁ, Libuše, FILIPEC, Josef, ed. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost: s Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky*. Vyd. 4. Praha: Academia, 2005. ISBN 8020013474.
10. KUBIČKA, Luděk. *Psychologie školního dítěte a jeho výchova v rodině*. 2. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1963.
11. MARTINCOVÁ, Olga. *Nová slova v češtině: slovník neologizmů*. Praha: Academia, 2004. ISBN 8020011684.
12. *Národní ústav pro vzdělávání* [online]. Praha, 2017 [cit. 2017-03-20]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/>
13. *Slovník českých synonym a antonym*. 2. vyd. V Brně: Lingea, 2012. ISBN 978-80-87471-40-1.
14. ŠMILAUER, Vladimír. *Nauka o českém jazyku*. 5. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980. Pomocné knihy pro žáky (Státní pedagogické nakladatelství).

15. VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8.
16. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2016 [cit. 2017-03-12]. Dostupné z: http://www.nuv.cz/uploads/RVP_ZV_2016.pdf

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1: Věková struktura žáků

Graf 2: Pololetní známky žáků z českého jazyka

Graf 3: Čtenáři a nečtenáři

Graf 4: Počet vymyšlených synonym – chlapci x dívky

Graf 5: Odpovědi žáků u archaismu šenkýř

Graf 6: Odpovědi žáků u archaismu drahný

Graf 7: Odpovědi žáků u archaismu kráčet

Graf 8: Odpovědi žáků u archaismu zpěvořečník

Graf 9: Odpovědi žáků u archaismu almara

Graf 10: Odpovědi žáků u historismu krejcar

Graf 11: Odpovědi žáků u historismu halapartna

Graf 12: Odpovědi žáků u historismu páže

Graf 13: Odpovědi žáků u historismu tovaryš

Graf 14: Odpovědi žáků u historismu tovaryš

Graf 15: Odpovědi žáků u neologismu ajťák

Graf 16: Odpovědi žáků u neologismu hacker

Graf 17: Odpovědi žáků u neologismu portál

Graf 18: Odpovědi žáků u neologismu tunelování

Graf 19: Odpovědi žáků u neologismu hejtovat

Graf 20: Správné odpovědi u archaismů

Graf 21: Správné odpovědi u historismů

Graf 22: Správné odpovědi u neologismů

Graf 23: Počet žáků, kteří splnili podmínku – doplnit tři přirovnání

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Oblíbené žánry, typy četby u chlapců

Tabulka 2: Naposledy čtená díla u chlapců

Tabulka 3: Oblíbené žánry, typy četby u dívek

Tabulka 4: Naposledy čtená díla u dívek

Tabulka 5: Synonyma ke slovu dívka – chlapci

Tabulka 6: Synonyma ke slovu dívka – dívky

Tabulka 7: Synonyma ke slovu dívat se – chlapci

Tabulka 8: Synonyma ke slovu dívat se – dívky

Tabulka 9: Synonyma ke slovu zemřít – chlapci

Tabulka 10: Synonyma ke slovu zemřít – dívky

Tabulka 11: Synonyma ke slovu dělat – chlapci

Tabulka12: Synonyma ke slovu dělat – dívky

Tabulka 13: Antonyma ke slovu zabít – chlapci

Tabulka 14: Antonyma ke slovu zabít – dívky

Tabulka 15: Antonyma ke slovu trpaslík – chlapci

Tabulka 16: Antonyma ke slovu trpaslík – dívky

Tabulka 17: Antonyma ke slovu chudoba – chlapci

Tabulka 18: Antonyma ke slovu chudoba – dívky

Tabulka 19: Antonyma ke slovu hluboký – chlapci

Tabulka 20: Antonyma ke slovu hluboký – dívky

Tabulka 21: Antonyma ke slovu ostrý – chlapci

Tabulka 22: Antonyma ke slovu ostrý – dívky

Tabulka 23: Souřadná slova ke slovu triko

Tabulka 24: Souřadná slova ke slovu učitel

Tabulka 25: Souřadná slova ke slovu dub

Tabulka 26: Souřadná slova ke slovu kružítko

Tabulka 27: Přirovnání Je chytrý jako... – chlapci

Tabulka 28: Přirovnání Je chytrý jako... – dívky

Tabulka 29: Přirovnání Je vysoký jako... – chlapci

Tabulka30: Přirovnání Je vysoký jako... – dívky

Tabulka 31: Přirovnání Je hezký jako... – chlapci

Tabulka 32: Přirovnání Je hezký jako... – dívky

Tabulka 33: Přirovnání Je hloupý jako... – chlapci

Tabulka 34: Přirovnání Je hezký jako... - dívky

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1: Dotazník pro žáky

PŘÍLOHA

Příloha 1: Dotazník pro žáky

Vážené žákyně, vážení žáci,

mé jméno je Monika Petříková a jsem studentkou třetího ročníku Pedagogické fakulty na Univerzitě Palackého v Olomouci. V letošním roce píši závěrečnou bakalářskou práci na téma „Specifika slovní zásoby dětí“.

Obracím se proto na Vás s prosbou o vyplnění mého dotazníku, který je podkladem pro moji bakalářskou práci. Dotazník je anonymní a všechny odpovědi poslouží jako podklad k praktické části mé bakalářské práce.

Dotazník je převážně doplňovací, veškeré instrukce jsou u otázek – čtěte proto zadání pozorně. Snažte se odpovídat co nejpravdivěji a s vyplňováním zbytečně nespěchejte.

Předem děkuji za Vaši ochotu a přeji Vám hezký zbytek dne,

Monika Petříková.

1) Věk:

2) Pohlaví: chlapec X dívka (zakroužkuj)

3) Jakou známku jsi měl/a na pololetní vysvědčení z českého jazyka? (zakroužkuj)

1 2 3 4 5

4) Čteš i mimo povinnou četbu? (zakroužkuj)

ano X ne

Pokud ano, napiš prosím jaký druh četby (př. časopisy, noviny, blogy, knihy, encyklopedie...) tě nejvíce zajímá. Uveď prosím, co jsi četl/a naposledy.

.....

.....

.....

Nyní se již přesuneme k důležité části našeho dotazníku. Tvým úkolem je vyřešit daná zadání. Pečlivě si zadání přečti a s odpověďmi nespíchej.

5) Vytvoř a doplň **co nejvíce** synonym (slova stejného významu) k uvedeným výrazům. Snaž se vymyslet alespoň 3 synonyma. Neboj se doplnit vulgarismy či hrubá slova, pokud tě nějaká napadnou.

př. prasknout – zlomit se, křupnout, lupnout, přetřhnout, rupnout, vybuchnout, puknout,

- dívka -
- dívat se -
- zemřít -
- dělat -

6) K uvedeným výrazům doplň dle tebe nejvhodnější antonymum (slovo opačného významu), v případě, že tě napadne antonym více, napiš je.

př. vysoký – nízký, hezký – ošklivý

- zabít -
- trpaslík -
- chudoba -
- hluboký -
- ostrý -

7) V následujícím cvičení nalezněš **historismy** (stará slova, která se již neužívají), **archaismy** (slova zastaralá, nahrazená novými slovy) a **neologismy** (slova, která jsou nově vzniklá).

U každého slova jsou tři možnosti, tvým úkolem je vybrat tu možnost, kterou považuješ za správnou. Odpovědi prosím **zakroužkuj**.

ARCHAISMY

šenkýř	a) podvodník	b) hospodský	c) prodejce obuvi
drahný	a) dlouhý	b) drahý	c) rychlý

kráčet a) krákat b) jít c) krájet (něco)

zpěvořečník a) řečník b) básník c) zpěvák

almara a) skříň b) lednice c) veliký sud

HISTORISMY

krejcar a) krajíc chleba b) stará mince
c) člověk, který dříve šil šaty

halapartna a) stará zbraň b) nůž c) polovina

páže a) dozorce na královském dvoře b) králův rádce
c) mladý sluha u šlechticů

tovaryš a) učeň b) dnešní továrník c) stará mince

pergamen a) ptačí pero b) psací potřeba c) kůže používaná na psaní

NEOLOGISMY

ajt'ák a) hráč počítačových her b) zloděj na internetu
c) počítačový profesionál

hacker a) ochránce b) člověk, který škodí jiným na internetu c) opravář

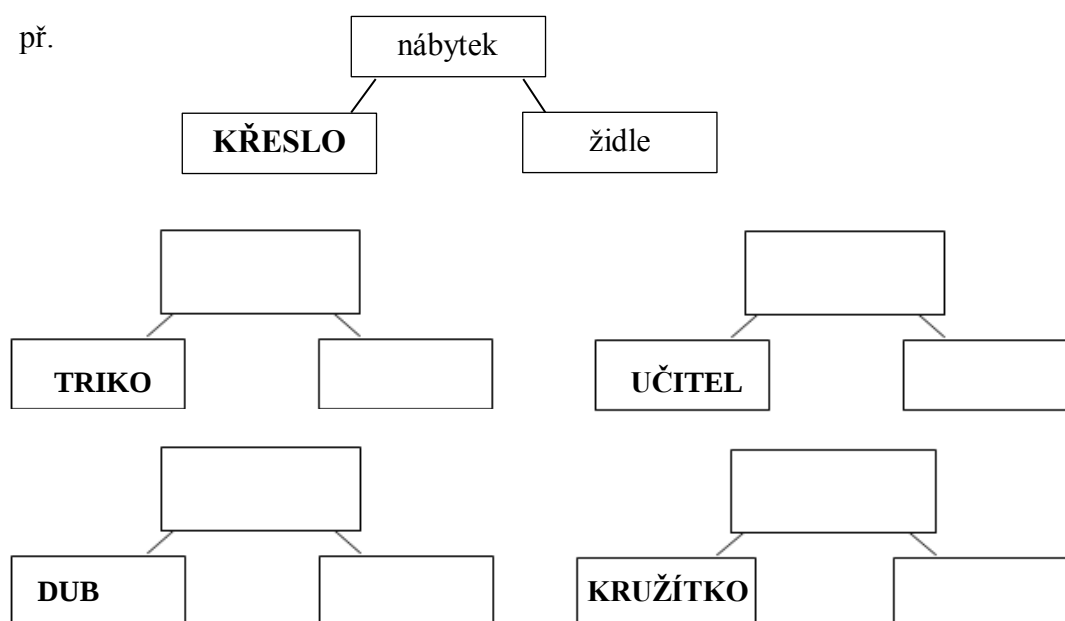
portál a) brána b) webové stránky c) vstup, vchod

tunelování a) okrádání b) tvoření tunelů
c) pletení speciální zimní šály, tzv. tunelová šála

hejtovat a) obdivovat někoho b) nesnášet, zesměšňovat někoho
c) pracovat jako hejtman

8) K uvedeným slovům přiřaďte slova nadřazená a zároveň slova souřadná.

př.

9) Doplně přirovnání podle příkladu. Snažte se vytvořit co nejvíce přirovnání – minimálně 3. Odpovědi doplně na vyhrazené řádky.

př. Je rychlý jako... - blesk, gepard, střela, vítr, namydlený blesk,

Je chytrý jako ... -

.....

.....

Je vysoký jako... -

.....

.....

Je hezký jako... -

.....

.....

Je hloupý jako... -

.....

.....

Velmi vám děkuji za čas, který jste dotazníku věnovali.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Monika Petříková
Katedra:	Katedra českého jazyka a literatury
Vedoucí práce:	Mgr. Kamil Kopecký, Ph.D.
Rok obhajoby:	2017

Název práce:	Specifika slovní zásoby dětí
Název v angličtině:	The specifics of vocabulary of children
Anotace práce:	Bakalářská práce je zaměřena na slovní zásobu žáků šestých tříd ze základních škol v Přerově. Teoretická část je zaměřena na osvětlení problematiky a souvislostí. V empirické části bylo využito dotazníkové šetření, které bylo zaměřeno na praktické využití aktuální slovní zásoby žáků.
Klíčová slova:	slovní zásoba, synonymum, antonymum, archaismus, historismus, neologismus, přirovnání, hyperonymie, hyponymie, žáci základní školy
Anotace v angličtině:	The Bachelor's thesis focuses on vocabulary of children from sixth grade from elementary schools in Přerov. The theoretical part is focused on explanation of issues and contexts. In the empirical part was used a questionnaire method, which was focused on practical use of vocabulary of students.
Klíčová slova v angličtině:	vocabulary, synonym, antonym, archaism, historicism, neologism, comparison, hypernoms, hyponyms, elementary school students

Přílohy vázané v práci:	Příloha 1: Dotazník pro žáky
Rozsah práce:	83 stran
Jazyk práce:	Český jazyk